

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Bc. Čuříková Petra

**Volný pohyb studentů v právu EU,
jeho vývoj a limity**

Diplomová práce

Olomouc 2013

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem **Volný pohyb studentů v právu EU, jeho vývoj a limity** vypracovala samostatně a řádně jsem odcitovala všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne

.....

Čuříková Petra

Já, níže podepsaná Petra Čuříková, autorka diplomové práce na téma **Volný pohyb studentů v právu EU, jeho vývoj a limity**, která je literárním dílem ve smyslu zákona č. 121/2000Sb., dávám tímto jako subjekt údajů svůj souhlas ve smyslu § 4 písm. e) zákona č. 101/2000 Sb. správci:

Univerzita Palackého v Olomouci
Křížkovského 8,
Olomouc, 771 47, Česká republika

ke zpracování osobních údajů v rozsahu: jméno a příjmení v informačním systému, a to včetně zařazení do katalogů, a dále zpřístupnění jména a příjmení v katalogích a informačních systémech Univerzity Palackého, a to včetně neadresovaného zpřístupnění pomocí metod dálkového přístupu. Údaje mohou být takto zpřístupněny uživatelům služeb Univerzity Palackého. Realizace zpřístupnění zajišťuje ke dni tohoto prohlášení vnitřní složka Univerzity Palackého, kterou je Informační centrum Univerzity Palackého.

Souhlas se poskytuje na dobu ochrany autorského díla dle zákona č. 121 /2000 Sb.

Prohlašuji, že moje osobní údaje shora uvedené jsou pravdivé.

V Olomouci dne

.....
Čuříková Petra

Na tomto místě bych chtěla poděkovat zejména JUDr. Václavu Stehlíkovi, Ph.D, LL.M. za odborné připomínky, cenné rady a milou spolupráci při vedení mé diplomové práce. A dále bych také chtěla poděkovat mým nejbližším, kteří mi byli velkou oporou, a sestře Pavle Čuříkové, která mi pomohla s korekturou textu.

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Úvod	8
1 Volný pohyb ekonomicky aktivních osob a přístup ke vzdělávání	13
1.1 Členské státy a jejich vzdělávací systémy	13
1.2 Smlouva o EHS – čl. 128	14
1.3 Komunitární pracovníci	14
1.4 Komunitární pracovníci, jejich přístup ke vzdělávání a k příspěvkům	15
1.5 Přístup dětí komunitárních pracovníků ke vzdělávání	19
1.6 Přístup dětí komunitárních pracovníků ke stipendiím	21
1.7 Závěr	23
2 Právní úprava	24
2.1 Primární právo	24
2.2 Sekundární právo	25
2.2.1 Směrnice 90/366	25
2.2.2 Směrnice 93/96	27
2.2.3 Konsolidující směrnice 2004/38	30
3 Vliv rozsudků ESD na volný pohyb studentů	32
3.1 Základní kámen: případy Casagrande, Forcheri	32
3.2 Klíčový rozsudek Gravier	33
3.3 Jsou zahrnuta vysokoškolská studia? – případ Blaizot	35
3.4 Právo na pobyt – případ Raulin	36
3.5 Vznik evropského občanství a jeho přínos	37
3.5.1 Oprávnění k pobytu a volnému pohybu	39
3.5.2 Případ Martínéz Sala	40
3.5.3 Případ Grzelczyk	42
3.6 Závěr	45

4	Vybraná problematika volného pohybu studentů.....	47
4.1	Nárok studentů na finanční podporu.....	47
4.1.1	Sociální nároky vůči vlastnímu státu – případ D’Hoop	47
4.1.2	Přístup ke zvýhodněným studentským půjčkám – případ Bidar	48
4.1.3	Podmínky stanovené členskými státy pro udělování stipendií – případ Förster	51
4.1.4	Poskytování finanční podpory domovským státem jeho občanům studujícím v zahraničí – případ Morgan, Bucher	54
4.1.5	Nárok studentů na zlevněné jízdné.....	56
4.2	Uzavírání vzdělávacího systému studentům z jiných členských zemí	57
4.2.1	Případy Komise v. Belgie, Komise v. Rakousko	57
4.2.2	Případ Bressol a Chaverot	59
4.3	Jazykové požadavky	62
4.4	Závěr	64
5	Vývoj <i>de lege ferenda</i>	66
	Závěr.....	69
	Použitá literatura.....	72
	Abstrakt/ Summary.....	78
	Seznam klíčových slov/ List of key words.....	79

Seznam použitých zkratk

EHS	Evropské hospodářské společenství
ES	Evropská společenství
ESD	Evropský soudní dvůr
EU	Evropská unie
SEU	Smlouva o Evropské unii
SFEU	Smlouva o fungování Evropské unie

Úvod

Svoboda volného pohybu osob představuje jednu z nedílných součástí jednotného vnitřního trhu. Z počátku tuto svobodu využívaly zejména ekonomicky aktivní osoby, které vykonávaly svou pracovní činnost v jiném členském státě. Ve skutečnosti svobody volného pohybu však nevyužívalo tolik ekonomicky aktivních osob, jak bylo zprvu předpokládáno. Daleko početnější skupinu tvořily osoby ekonomicky neaktivní, do které řadíme i studenty, kteří toužili po vzdělání v jiném členském státě. V dnešní době tomu není jinak a svobody volného pohybu využívá čím dál větší počet studentů.

V současnosti je vzdělávací politice přisuzován velký význam. Kvalitní vzdělávání, odborná příprava a mládež hrají zásadní roli, protože jsou předpokladem vytvoření znalostní společnosti a zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a produktivity práce. V dnešním globalizovaném světě není jednoduché se orientovat a je to právě vzdělání, které nám napomáhá rozšiřovat naše obzory na základě nabytých informací. Politika vzdělávání patří mezi doplňující či podpůrné politiky Evropské unie v souladu s články 165 a 166 Smlouvy o fungování Evropské unie. Členské státy mají hlavní slovo v jejím vytváření a koordinaci. Jednotlivé členské země mezi sebou spolupracují, stanovují si společné cíle a vyměňují si mezi sebou cenné rady a zkušenosti. Vzdělávání tak dostává tzv. evropský rozměr, a to zejména díky podpoře mobility a spolupráce.

V rámci Evropské unie byl přijat strategický program Evropa 2020, který si mimo jiné klade za cíl dosáhnout hospodářského růstu prostřednictvím investic do vzdělávání, výzkumu a inovací. Pozice vzdělávací politiky nebyla v rámci evropské integrace vždy tak silná, jak by se mohlo na první pohled zdát. Evropská integrace byla z počátku zaměřena zejména hospodářsky, ale postupně došlo k obratu a vzdělávání se dostalo do popředí zájmu a vzájemné spolupráce. V roce 1999 ministři z 29 zemí přijali Boloňskou deklaraci, jejíž cílem bylo přispět k vytvoření Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání. Jedním z klíčových záměrů je odstranění všech překážek bránících volnému pohybu a zajištění tak větší mobility studentů, pedagogů a výzkumných pracovníků.

Jako téma mé diplomové práce jsem si zvolila „*Volný pohyb studentů v právu Evropské unie, jeho vývoj a limity*“, jeho koncepcí v primárním právu, sekundárním právu a zejména v rozsáhlé judikatuře Soudního dvora, který se na vývoji tohoto institutu podílel velkou měrou. Cílem mé diplomové práce bude zmapování vývoje volného pohybu studentů a jejich postavení v unijním právu, zejména ve světle judikatury Soudního dvora Evropské

unie (dále jen „Soudní dvůr“), zavedení institutu evropského občanství a konsolidující směrnice 2004/38. Značnou pozornost věnuji stěžejním judikátům, které významnou měrou přispěly k rozvoji volného pohybu studentů. Pozornost si bezesporu zaslouží i problematika podmínek pobytu studentů využívající této svobody v hostitelské členské zemi, jejich přístupu k sociálním a dalším výhodám. V této práci se záměrně nebudu zabývat akčními programy, které byly vydány na podporu studentské mobility, ani uznáváním odborných kvalifikací či dosaženého vzdělání. Z mého pohledu jsou to oblasti natolik rozsáhlé, že by si zasloužily samostatné zpracování.

Dané téma jsem si vybrala z důvodu zájmu o tuto problematiku a také proto, že jsem dva semestry studovala na univerzitě v Clermont-Ferrand ve Francii, kde jsme se také tomuto tématu věnovali v rámci předmětu Unijní právo a chtěla bych se dozvědět více o tom, jak se svoboda volného pohybu studentů vyvíjela. Myslím si, že se jedná o oblast volného pohybu osob, která se díky rostoucí mobilitě stále vyvíjí a má praktický dopad na občany Evropské unie, zejména ty, kteří chtějí mobility studentů aktivně využít.

Práce pojímá časové období od Římských smluv, kdy do smluvního rámce bylo vloženo odborné vzdělávání, zaměřím se na postupný vývoj judikatury Soudního dvora a chtěla bych v této práci obsáhnout nejaktuálnější judikaturu týkající se volného pohybu studentů. V závěru práce zazní nástin dalšího možného vývoje této problematiky.

Je na místě zmínit charakteristiku a zhodnocení zdrojů, které posloužily k vypracování této diplomové práce. Z vlastní zkušenosti jsem dospěla ke zjištění, že problematika volného pohybu studentů je v podstatě oblíbeným tématem zejména u zahraničních autorů. U českých autorů již tomu tak není, problematice volného pohybu studentů se u nás nevěnuje velké množství autorů. Publikaci věnující se výhradně této oblasti bychom u českých autorů nenašli. Tématice volného pohybu studentů je v publikaci Václava Stehlíka, Ondřeje Hamuláka a Michala Petra *Praktikum práva Evropské unie* věnována kapitola o právech studentů zejména ve vztahu ke konsolidující směrnici 2004/38. V odborných článcích se setkáme s komentáři aktuální judikatury Soudního dvora např. u autorů Martina Lyčky a Iva Šlosarčíka. Dále byly na podobné téma vypracovány dvě diplomové práce na Masarykově univerzitě v Brně, které se mimo jiné soustředily na přijaté akční programy či problematiku uznávání vzdělání a kvalifikací. Zajisté by bylo přínosné zpracovat problematiku volného pohybu studentů v rozsáhlejší publikaci.

Dané téma je především zpracováno v zahraniční literatuře, která se pro mne stala stěžejní. Volnému pohybu studentů je ve většině případů věnována jedna z kapitol zaměřených na evropské právo a s ním spojený jednotný vnitřní trh. Z autorů mohu jmenovat např. Paul Craig a Gráinne de Búrca v knize *The Evolution of EU Law* či *EU law: text, cases, and materials*, dále Anne Pieter Van Der Mei v publikaci *Free Movement of Persons Within the European Community* či Josephine Steiner, Lorna Woods a jejich kniha *EU Law*. Cenným zdrojem pro mě byly odborné články vyhledané v databázích přístupných studentům Právnické fakulty Univerzity Palackého. Tématem velkého množství článků byla otázka poskytování finančních výhod v podobě stipendií či půjček nebo způsob financování vysokoškolského vzdělávacího systému. V neposlední řadě je pro vypracování této práce důležitá judikatura Soudního dvora dostupná na internetových stránkách www.curia.europa.eu, jednotlivé Smlouvy a sekundární legislativa, zejména směrnice a nařízení přijaté ve vztahu k volnému pohybu studentů dostupné v databázi EUR-Lex.

Pro zpracování tohoto tématu si pokládám následující výzkumné otázky:

1. Došlo k reálnému zlepšení volného pohybu studentů díky zavedení evropského občanství a přijetí konsolidující směrnice 2004/38 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států? Jaký je jejich reálný dopad na nárok migrujících studentů získat sociální a další výhody od hostitelského členského státu?
2. Může členský stát legitimně omezit přístup ke svému vzdělávacímu systému studentům z jiných členských zemí?

V závěru práce dojde buď k potvrzení, či vyvrácení následujících hypotéz:

1. Nutným předpokladem pro efektivní fungování jednotného vnitřního trhu je zajištění volného pohybu osob, tedy i studentů. Hlavním smyslem zavedení institutu evropského občanství a vydání konsolidující směrnice 2004/38 je zlepšení postavení a posílení práv všech občanů Unie. Z daného lze vyvodit, že i u studentů, neekonomicky aktivních osob, by mělo dojít k reálnému zlepšení jejich postavení v rámci Evropské unie, a to ve vztahu k volnému pohybu a pobytu. Na přístup studentů k sociálním dávkám a jiným příspěvkům se uplatní omezující úprava v konsolidující směrnici 2004/38 podmíněná pětiletým pobytem v hostitelské členské zemi, dříve nemá student na tuto finanční výhodu nárok.

2. Zákaz diskriminace na základě státní příslušnosti je jedním ze základních pravidel unijního práva, a proto není možné, aby hostitelský členský stát jakkoliv omezoval přístup ke vzdělávání studentům z jiných členských zemí a uplatňoval tak nerovný přístup. Jedinými důvody limitace může být ochrana veřejného zdraví, veřejného pořádku a veřejné bezpečnosti.

K verifikaci těchto hypotéz využívám metody analytické, syntetické a komparativní.

Po formální stránce je práce členěna do pěti kapitol. První část práce je věnována problematice volného pohybu ekonomicky aktivních osob a jejich přístupu ke vzdělávání a finanční pomoci od počátku evropské integrace, kde tvůrci Smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli nevěnovali vzdělávání žádnou pozornost. Posun pak přináší Římské smlouvy, zejména v uvedení odborného vzdělávání do smluvního rámce a přijetí nařízení Rady 1612/68. V této kapitole se dále věnuji i rodinným příslušníkům komunitárních pracovníků a jejich přístupu ke vzdělávání a stipendiím jak v hostitelském státě, tak mimo něj. Jedná se o prvotní judikáty Soudního dvora, které naznačily směr budoucího vývoje volného pohybu studentů.

V rámci druhé kapitoly se budu věnovat právní úpravě vzdělávání a volného pohybu studentů, zaměřím se na úpravu ve Smlouvách a zejména v sekundární legislativě, jmenovitě pobytových směrnících.

Ve třetí části se zabývám klíčovými judikáty, které významnou měrou přispěly k rozvoji volného pohybu studentů a kde Soudní dvůr potvrdil kompetence Společenství v oblasti vzdělávání. Neopomenu uvést dopady zavedení evropského občanství na volný pohyb studentů a s tím spojenou judikaturu Soudního dvora. Problematika evropského občanství bude rozvedena i v následující kapitole.

Čtvrtá kapitola je věnována vybrané problematice volného pohybu studentů, a to poskytování finanční pomoci studentům využívajícím mobility, snahám členských států omezit přístup studentů z jiných členských zemí k jejich vzdělávacímu systému a třetím tématem budou jazykové požadavky, které studenti musí splňovat, aby mohli být přijati ke studiu.

V poslední části práce se zaměřím na nastínění dalšího možného vývoje problematiky volného pohybu studentů, s tím, že se budu soustředit na dvě, podle mého názoru, sporné oblasti; snahu členských zemí uzavírat přístup ke vzdělávacímu systému cizím studentům a poskytování finanční pomoci.

V závěru práce za pomoci výše uvedených výzkumných otázek potvrdím či vyvrátím stanovené hypotézy.

Při zpracování diplomové práce jsem postupovala v souladu se Směrnicí děkanky č. 2/2010, kterou se stanoví náležitosti kvalifikačních prací na Právnické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

1 Volný pohyb ekonomicky aktivních osob a přístup ke vzdělávání

Pokud bychom se podívali do Smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli, slovo vzdělávání bychom v něm nenašli. Vzdělávání bylo podle tvůrců této Smlouvy čistě záležitostí členských států, proto ustanovení opravňující instituce k výkonu pravomocí v této oblasti bychom zde hledali marně. Od vydání Římských smluv můžeme ve smluvním rámci nalézt pojem vzdělávání a to v podobě vzdělávání odborného. Společenství byla vytvořena obzvlášť jako hospodářská seskupení států, která by však nemohla fungovat bez kvalifikované pracovní síly. Členské státy si do oblasti vzdělávání nechtěly nechat zasahovat ze strany Společenství především z politických a kulturních důvodů. Hlavním důvodem byla skutečnost, že se nechtěly vzdát části své suverenity ve prospěch Společenství. Od vydání Římských smluv již uběhlo mnoho let a vzdělávání se za tuto dobu dostalo do popředí zájmu všech členských zemí a dnes již ve Smlouvě o fungování Evropské unie najdeme Hlavu XII věnující se Všeobecnému a odbornému vzdělávání, mládeži a sportu. V této kapitole se zaměřím na přístup komunitárních pracovníků a jejich rodinných příslušníků ke vzdělávání a finanční pomoci z hlediska historické judikatury.

1.1 Členské státy a jejich vzdělávací systémy

Organizace školství a vzdělávání je v pravomoci členských států. Přestože je školský systém stát od státu odlišný, podle A. Pieter van der Mei¹ můžeme najít několik společných znaků, mezi které patří převažující státní školství nad soukromým, rozdělení vzdělávání na předškolní, základní, střední a vyšší, které patří k finančně nejnákladnějšímu. Podpora studia ve většině případů plyne ze systému přímé finanční pomoci spočívající v poskytování stipendií či půjček adresovaných přímo studentům a nepřímé finanční pomoci v podobě rodinných dávek nebo daňových zvýhodnění poskytovaných rodině studenta. Členské státy mají rovněž ve své pravomoci stanovování podmínek pro přijetí do systému vzdělávání, které mohou být interní a externí. „*Interní podmínky se vztahují na všechny, kteří chtějí být přijati do vzdělávacího systému, což zahrnuje ukončení přípravných kurzů, obdržení určitých diplomů, jazykové či věkové požadavky, povinnost platit školné či zápisné. Externí podmínky se vztahují na státní příslušníky a/nebo občany jiných zemí.*“² Obecně lze říci, že veřejné školství je otevřené pro všechny, kteří legálně pobývají na území daného státu.

¹ Van der Mei, A. Pieter. *Free Movement of Persons within the European Community, Cross-Border Access to Public Benefits*. Portland: Hart Publishing c/o, 2003, s. 337-339.

² Tamtéž, s. 339.

1.2 Smlouva o EHS – čl. 128

I když se tvůrci Římských smluv nezabývali vzděláváním ve všeobecném slova smyslu, nacházíme v článku 128 Smlouvy o EHS týkající se odborného vzdělávání první základy. Daný článek stanoví: „*Rada na návrh Komise a po konzultaci s Hospodářským a sociálním výborem stanoví obecné zásady pro uskutečňování politiky v oblasti odborného vzdělávání, které mohou přispět k harmonickému rozvoji hospodářství i společného trhu.*“³ Toto ustanovení dávalo institucím právo jednat a pracovat na vytváření politiky odborného vzdělávání zaměstnanců z členských zemí. V souvislosti s čl. 128 Smlouvy o EHS Rada přijala rozhodnutí⁴ týkající se implementace výše zmíněného článku pomocí poskytování odborného vzdělávání i během pracovního života v členských zemích. Dále byla v roce 1975 založena agentura s názvem Evropské středisko pro rozvoj odborného vzdělávání (CEDEFOP),⁵ jehož hlavním cílem bylo a stále je podporovat a rozvíjet odborné vzdělávání.

Členské země se však na podobě společného odborného vzdělávání nedokázaly dohodnout, protože na jedné straně byla např. Itálie, která tento návrh velmi podporovala, zejména z ekonomických důvodů. Na straně druhé stály státy jako Francie a Německo, s vysokou úrovní vzdělávacích systémů, které nechtěly „*vynakládat finance na rekvalifikaci italské pracovní síly.*“⁶ Už v samotných počátcích odborného vzdělávání tak můžeme vidět snahu některých zemí zabránit „parazitování“ na jejich odborném vzdělávacím systému. I když ze strany Komise bylo vynaloženo velké úsilí na zavedení společného odborného vzdělávání, díky rozdílným názorům členských zemí k realizaci tohoto cíle nedošlo.

1.3 Komunitární pracovníci

Autoři Římských smluv se nezabývali otázkou, zda by měli mít pracující právo na přístup ke vzdělávání v členské zemi, ve které jsou zaměstnáni, protože podle nich toto rozhodnutí závisí na každém členském státě, jestli je přijmou a za jakých podmínek tak učiní. Vnitřní trh zahrnoval mimo jiné volný pohyb ekonomicky aktivních osob, ten by však nebyl realizován, pokud by pracující a jejich rodinní příslušníci neměli v zemi právo na přístup ke vzdělávání. Z tohoto důvodu byl v nařízení Rady 1612/68 věnující se volnému pohybu pracovníků uvnitř Společenství zahrnut článek 7, odstavec 3, který říká, že pracovník „[...]využívá rovněž na stejném základě a za stejných podmínek jako tuzemští pracovníci vzdělávání na odborných

³ Smlouva o založení evropského hospodářského společenství

⁴ Rozhodnutí Rady 63/266 EHS ze dne 2. dubna 1963 kterým se stanoví obecné zásady pro provádění společné politiky odborného vzdělávání. Úř. věst. L 063, 20. dubna 1963, s. 1338-1341.

⁵ European Centre for the Development of Vocational Training.

⁶ PETRINI, Francesco. The Common vocational training policy in the EEC from 1961 to 1972. *European Journal*, 2004, č. 32, s. 45.

*školách a ve střediscích pro rekvalifikaci.*⁷ K volnému pohybu pracovníku uvnitř Společenství mělo přispět i „[...] odstranění jakékoli diskriminace mezi pracovníky členských států na základě státní příslušnosti, pokud jde o zaměstnávání, odměnu za práci a jiné pracovní podmínky, jakož i právo těchto pracovníků volně se pohybovat uvnitř Společenství za účelem výkonu zaměstnání [...]“⁸ Předpokladem dosažení volného pohybu bylo uplatňování nediskriminačního přístupu vůči komunitárním pracovníkům.

Pro komunitární pracovníky bylo velmi důležité, aby při uplatňování práva na volný pohyb měli tato práva i jejich rodinní příslušníci. V preambuli nařízení Rady 1612/68 je uvedeno, aby byly „[...] rovněž odstraněny překážky mobility pracovníků, zejména pokud jde o právo pracovníka, aby jej doprovázela rodina, a podmínky začlenění této rodiny do prostředí hostitelské země.“⁹ Více se přístupu ke vzdělání dětí pracovníků budu věnovat níže.

1.4 Komunitární pracovníci, jejich přístup ke vzdělávání a k příspěvkům

Podle čl. 7 odst. 3. nařízení Rady 1612/68 bylo vzdělávání pracovníků pojímáno ve smyslu navštěvování odborné školy či střediska pro rekvalifikaci za účelem zlepšení jejich pracovních dovedností. Výkladu výše zmíněného článku se Soudní dvůr věnoval v případě Lair,¹⁰ který se týkal zákazu diskriminace a přístupu k vysokoškolskému vzdělání a příspěvku na vzdělání.

Francouzská státní příslušnice Sylvie Lair žila na území Spolkové republiky Německo, kde po určitou dobu pracovala, následovalo období, během kterého byla střídavě nezaměstnaná nebo procházela rekvalifikační přerušovanou občasnými krátkodobými pracovními poměry. Poté se stala studentkou univerzity v Hannoveru a požádala o příspěvek na vzdělání. Její žádost byla zamítnuta z důvodu nesplnění podmínky platící pro cizince¹¹ v podobě výkonu výdělečné činnosti po dobu pěti let. Paní Lair poukazovala na čl. 7 odst. 2 nařízení č. 1612/68, podle kterého mají pracovníci na území jiného členského státu požívat „[...] stejné sociální a daňové výhody jako tuzemští pracovníci.“¹²

⁷ Nařízení Rady (EHS) 1612/68 ze dne 15. října 1968, o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství. Úř. věst. L 257/2, 19. října 1968. Nahrazeno: Nařízením Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie. Úř. věst. L 141/1, 27. května 2011, s. 1-12.

⁸ Tamtéž.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Sylvie Lair v Universität Hannover*, 39/86, ECR 1988, s. 3161.

¹¹ Jelikož tato podmínka platila pouze pro cizince, jedná se o přímou diskriminaci na základě národnosti.

¹² Nařízení Rady (EHS) 1612/68 ze dne 15. října 1968, o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství. Úř. věst. L 257/2, 19. října 1968.

Soudní dvůr v dané věci rozhodl, že „[...]právo na stejné sociální výhody ve smyslu čl. 7 odst. 2 nařízení č. 1612/68 nemůže záviset na podmínce stanovené hostitelským členským státem, která vyžaduje minimální dobu trvání předchozí výdělečné činnosti na území tohoto státu.“¹³ Dále Soudní dvůr judikoval, že „[...] pracovník pocházející z jiného členského státu, který využil práva na volný pohyb, má jako takový stejné právo na všechny výhody usnadňující odbornou kvalifikaci a společenské postavení jako tuzemští pracovníci.“¹⁴ Soudní dvůr vycházel ze zásady rovného přístupu a zákazu diskriminace na základě státní příslušnosti, k jejichž porušení zjevně v tomto případě došlo a sociální výhody byly paní Lair odeprény neprávem. I když se paní Lair stala nezaměstnanou, „[...] stále může mít nárok na krytí nákladů souvisejících se studiem plynoucí z dřívějšího statusu pracovníka.“¹⁵

Zatímco Soudní dvůr potvrdil, že podmínky pro přístup k odbornému vzdělávání, včetně univerzitních studií, obecně spadají do oblasti působnosti Smlouvy pro účely jejího článku 7, k poskytování grantů studentům už stejný postoj nezastával. Soudní dvůr rozlišil mezi školným a prostředky na krytí nákladů spojených se studiem s tím, že druhý uvedený nespadá do kompetence Společenství: „[...] v současné fázi vývoje práva Společenství podpora poskytovaná studentům ke krytí životních a studijních nákladů v zásadě nespadá do oblasti působnosti Smlouvy o EHS pro účely čl. 7. Jednak je součástí vzdělávací politiky, která jako taková není svěřena orgánům Společenství, a jednak je součástí sociální politiky, která spadá do pravomoci členských států [...].“¹⁶ Nigel Johnson¹⁷ se k danému rozhodnutí staví kriticky a říká, že z ekonomického hlediska lze pochopit důvod, proč se Soudní dvůr takto rozhodl – členské státy s vyspělejším odborným vzděláváním se obávaly přílivu studentů z členských zemí s nižší úrovní odborného vzdělávání a s tím spojeným zvýšením zatížení systému sociální podpory. Z právního hlediska v tomto rozhodnutí však logiku neshledává. Soudní dvůr sice přispěl k odstranění některých bariér bránících volnému pohybu komunitárních pracovníků, na druhou stranu skutečnost, že „[...] dávky studentům na životní náklady spojené se studiem jsou nepřenosné přes hranice členských států, představuje značnou překážku v mobilitě studentů.“¹⁸ Pokud jde o školné, studenti mají nárok na rovný přístup, to

¹³ Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Sylvie Lair v Universität Hannover*, 39/86, ECR 1988, s. 3161, bod 44.

¹⁴ Tamtéž, bod 22.

¹⁵ GORI, Gisella. Union citizenship and equal treatment: A way of improving Community educational rights? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 1999, roč. 21, č. 4. s. 411.

¹⁶ Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Sylvie Lair v Universität Hannover*, 39/86, ECR 1988, s. 3161, bod 15.

¹⁷ JOHNSON, Nigel. From vocational training to education: the development of a no-frontiers education policy for Europe? *Education and Law*, 1999, roč. 11, č. 3, s. 12.

¹⁸ Tamtéž.

samé však z pohledu Soudního dvora neplatí pro dávky studentům pokrývající životní náklady.

Shodou okolností se Soudní dvůr ve stejné době zabýval podobným případem a k rozhodnutí dospěl ve stejný den jako ve věci Lair. Příklad Brown¹⁹ se týkal studenta Cambridgeské univerzity majícího dvojí občanství – francouzské a britské. Před nástupem na univerzitu pracoval osm měsíců u skotské společnosti, tato práce mu měla pomoci v přípravě na vysokoškolská studia. Během studia si stejně jako paní Lair požádal o dávku na pokrytí jeho životních nákladů a místní orgán postupoval stejně jako ve výše zmíněném případě – pan Brown příspěvek nedostal. Případem se tedy zabýval Soudní dvůr v rámci položených předběžných otázek.

Soudní dvůr zopakoval to stejné ve vztahu k poskytování podpory studentům ke krytí nákladů spojených se studiem a to, že „[...] nespadají do oblasti svěřené orgánům Společenství [...]“.²⁰ Dále bylo třeba si položit otázku, zda v případě pana Browna šlo o komunitárního pracovníka či nikoliv, a to z důvodu, zda by na základě nařízení Rady 1612/68 mohl žádat o stejné sociální výhody jako tuzemští pracovníci. Podle názoru generálního advokáta, kterému tento případ byl přidělen, „[...] se mohou dovolávat čl. 7, odst. 2 či 3 nařízení Rady 1612/68 pouze ty osoby, které migrují jakožto pracovníci.“²¹ Přestože se může zdát, že pan Brown je pracovníkem, podle Soudního dvora tomu tak není a „[...] nemá nárok na základě čl. 7, odst. 2 nařízení Rady č. 1612/68 na získání finančního příspěvku na studia poskytovaného státním příslušníkům hostitelského státu na pokrytí životních nákladů spojených se studiem.“²² Pan Brown nebyl považován za pracovníka, protože „[...] získal tento status pouze na základě [tomu předcházejícího] přijetí na univerzitu [...]“.²³ Jeho zaměstnání bylo bráno pouze jako „[...] doplňkové k jeho studiu.“²⁴

Jak v případě Lair, tak Brown můžeme vidět, že se Soudní dvůr snaží o omezení nároků plynoucích z čl. 7 odst. 2 nařízení Rady č. 1612/68 pouze pro skutečné pracovníky. Podle

¹⁹ Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Steven Malcolm Brown v The Secretary of State for Scotland*, 197/86, ECR 1988, s. 03205.

²⁰ Tamtéž, bod 2.

²¹ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8. Oxford: Oxford University Press, 2003. s. 303.

²² Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Steven Malcolm Brown v The Secretary of State for Scotland*, 197/86, ECR 1988, s. 03205, bod. 28.

²³ Tamtéž, bod 27.

²⁴ Tamtéž.

N. Johnsona „*Soudní dvůr těmito rozsudky zastavil rozšiřování zásady zákazu diskriminace ve vztahu ke studentům a získání dávků sloužící k pokrytí studií.*“²⁵

Ve dvou předešlých případech se jednalo o žádost o příspěvek na vzdělání v hostitelské zemi, ve které oba pracovali a pobývali. Komunitární pracovníci se však chtěli vzdělávat i mimo členskou zemi, ve které pracovali a zároveň žádali o finanční dávku sloužící k pokrytí studií. Problematika finanční dávky určené na vzdělávání probíhající mimo území hostitelského státu byla rozvedena v případě Matteucci.²⁶

Tento případ se týká slečny Matteucci, italské státní příslušnice, která pobývala a pracovala jako učitelka rytmiky v Belgii. Chtěla se zúčastnit kurzu zpěvu a hlasové přípravy v Berlíně, proto požádala o stipendium, které bylo udělováno státním příslušníkům Německa a Belgie na základě vzájemné kulturní dohody. Žádost slečny Matteucci byla zamítnuta z důvodu nesplnění národnostní podmínky, protože nebyla ani Němka, ani Belgičanka.²⁷

Soudní dvůr došel k závěru, že byl porušen čl. 7 odst. 2 nařízení Rady 1612/68 a potvrdil tvrzení uvedená v rozsudku Lair, zdůraznil právo na rovné zacházení pracovníků z jiných členských zemí v přístupu k sociálním výhodám. Judikoval následovně: „[...] čl. 7 odst. 2 nařízení 1612/68 představuje obecné pravidlo, které ukládá každému členskému státu odpovědnost v sociální oblasti vycházející ze zásady rovného zacházení, pokud jde o pracovníka pocházejícího z jakéhokoliv jiného členského státu a usazeného na jeho území. Proto tam, kde členský stát dává svým pracujícím občanům možnost věnovat se odborné přípravě v jiném členském státě, musí se tato možnost vztahovat i na pracovníky Společenství pracující na jeho území.“²⁸ Soudní dvůr tak právo na odborné vzdělání v jiném členském státě, než kde je samotný výkon pracovní činnosti, rozšířil i na migrující pracovníky a dal jim v tomto ohledu stejná práva jako občanům dané země.

²⁵ JOHNSON, Nigel. From vocational training..., s. 13.

²⁶ Rozsudek ze dne 27. září 1988, *Annunziata Matteucci v Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium*, 235/87, ECR 1988, s. 5589.

²⁷ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 351.

²⁸ Rozsudek ze dne 27. září 1988, *Annunziata Matteucci v Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium*, 235/87, ECR 1988, s. 5589, bod 16.

1.5 Přístup dětí komunitárních pracovníků ke vzdělávání

Je zřejmé, že pokud pracovníkům byla dána svoboda pohybu a možnost pobývat a pracovat v jiném členském státě Společenství, stejná práva měla být poskytnuta jejich rodinným příslušníkům.

Pro přístup dětí ke vzdělávání měl důležitou roli čl. 12 nařízení Rady 1612/68, který stanovuje, že „*děti státního příslušníka členského státu, který je nebo byl zaměstnán na území jiného členského státu, mají přístup k obecnému, učňovskému a odbornému vzdělání za stejných podmínek jako státní příslušníci tohoto státu, pokud tyto děti mají bydliště na jeho území. Členské státy budou podporovat podněty umožňující těmto dětem získávat uvedené vzdělání za co nejlepších podmínek*“²⁹

V případě Casagrande³⁰ se Soudní dvůr zabýval předběžnou otázkou týkající se výkladu čl. 12 odst. 1 nařízení Rady 1612/68. Ve věci figuruje italský občan Donato Casagrande žijící s otcem v Mnichově již od doby svého narození. Během studia na střední škole si zažádal na úřadě o příspěvek na vzdělávání ve výši 70 DM měsíčně, který byl přidělován každé osobě, která chodí do pátého až desátého ročníku střední školy. Tuto podmínku Donato Casagrande splňoval. Nárok na dávku určenou ke studiu mu byl však zamítnut na základě čl. 3 bavorského zákona o vzdělávání,³¹ který stanovoval okruh osob mající nárok na tuto dávku. Jednalo se o Němce ve smyslu Ústavy, cizince bez státní příslušnosti a cizince, kteří mají trvalé bydliště na bavorském území a kterým je přiznáno právo azylu.³² Bavorský správní soud³³ podal předběžnou otázku, ve které se ptal na slučitelnost výše uvedeného článku bavorského zákona o vzdělávání s čl. 12, odst. 1 nařízení Rady č. 1612/68 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství.

Soudní dvůr nemá oprávnění vyjadřovat se k výkladu nebo platnosti právních předpisů vnitrostátní povahy, je příslušný k výkladu čl. 12 nařízení č. 1612/68. Soudní dvůr vycházel z toho, že přístup dětí státního příslušníka členského státu ke vzdělání má být umožněn „[...]za stejných podmínek [...]“³⁴ jako státním příslušníkům tohoto státu, nelze toto ustanovení uplatňovat pouze na podmínky přijetí, ale na všechny opatření týkající se usnadnění zapojení do vzdělávání. Soud neopomenul zmínit zásadu zákazu diskriminace

²⁹ Nařízení Rady (EHS) 1612/68 ze dne 15. října 1968, o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství. Úř. věst. L 257/2, 19. října 1968, s. 4.

³⁰ Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, 9/74, ECR 1974, s. 773.

³¹ Bayerisches Ausbildungsförderungsgesetz

³² Vice: Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, ECR 9/74 1974, s. 773.

³³ Bayerisches Verwaltungsgericht

³⁴ Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, 9/74, ECR 1974, s. 773, bod 5.

vycházející z čl. 48 Smlouvy o EHS, která se na tento případ také vztahuje ve smyslu rovného přístupu k finanční podpoře určené na vzdělávání.

Bavorský správní soud se také dotazoval, „[...] zda měla Rada oprávnění k přiznání práv na vzdělání pracovníkům Společenství a jejich členům rodiny.“³⁵ K této otázce se Soudní dvůr vyjádřil následovně: „Přestože vzdělávací politika jako taková není zahrnuta do oblastí, ve kterých Smlouva svěřila pravomoci institucím Společenství, nevyplývá z toho, že výkon pravomocí přenesených na Společenství je určitým způsobem omezen, je-li takové povahy, že ovlivňuje opatření přijatá při výkonu takové politiky, jakou je vzdělávací politika a odborná příprava.“³⁶ Z této odpovědi vyplývá, že instituce Společenství nepřekročily hranici svých pravomocí tím, že do nařízení Rady č. 1612/68 zahrnuly právo na vzdělání. De Witte danou věc komentuje následovně: „Vzdělávání není tabu, ze kterého je účast Společenství zcela vyloučena.“³⁷ Případ Casagrande lze považovat za jeden z prvních důležitých kroků k vytvoření volného pohybu studentů.

Soudní dvůr danou problematiku rozvinul v rozsudku ve věci Komise v. Belgie,³⁸ kde v souladu s čl. 12 nařízení Rady 1612/68 rozhodl, že „[...] tato rovnost zacházení [dětí migrujících pracovníků Společenství] se uplatňuje i v případě, kdy migrující pracovník zemřel,“³⁹ J. Steiner a L. Woods dále uvádějí, že se to týká i dětí, jejichž rodič v dané zemi odešel do důchodu.⁴⁰

Z novějších rozsudků týkajících se přístupu dětí pracovníků ke vzdělání bych zmínila případ Baumbast,⁴¹ který se rovněž týkal nařízení o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství a již zmíněného čl. 12. Podotýkám, že případ se odehrál v době, kdy už existoval institut evropského občanství.⁴² Případ se týkal německého občana, který nejdříve vykonával ekonomickou aktivitu ve Velké Británii a poté byl zaměstnán německou firmou mimo území Evropské unie. Po návratu do Velké Británie mu místní úřady odmítly obnovit povolení k pobytu. Jeho rodina však nadále ve Spojeném království pobývala. Soudní dvůr v tomto rozsudku judikoval přímý účinek čl. 18 Smlouvy ES, ustanovení o právu pobytu pro každého

³⁵ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 348.

³⁶ Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, 9/74, ECR 1974, s. 773, bod 12.

³⁷ DE WITTE. Educational equality for community workers and their families. *The European Community Law of Education. Baden Baden, Nomos*, 1989. Převzato z: JOHNSON, Nigel. From vocational training to education: the development of a no-frontiers education policy for Europe? *Education and Law*, 1999, roč. 11, č. 3, s. 7.

³⁸ Rozsudek ze dne 27. září 1988, *Komise v. Belgie*, 42/87, ECR 1988, s. 5445.

³⁹ Tamtéž, bod 10.

⁴⁰ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10. Oxford: Oxford University Press, 2009. s. 537.

⁴¹ Rozsudek ze dne 17. září 2002, *Baumbast and R v. Secretary of State for Home Department*, C-413/99, ECR 2002, s. I-07091.

⁴² Více k evropskému občanství kapitola 3.5.

občana Unie. Přímý účinek čl. 18 zde nebudu více rozebírat, ale zaměřím se na rozhodnutí týkající se jeho dětí.

Výchozím bodem rozhodnutí byl čl. 12 nařízení 1612/68, „[...] jehož cílem je zajistit dětem komunitárního pracovníka, i když již tento pracovník nevykonává zaměstnání v hostitelském členském státě, začít, a tam, kde je to vhodné, dokončit školní docházku v tomto členském státě.“⁴³ Soudní dvůr se vyjádřil i k otázce pobytu rodičů dítěte v hostitelské zemi a judikoval, že: „[...] rodič, který skutečně pečuje o tyto děti, bez ohledu na jeho národnost, má právo s nimi pobývat za účelem usnadnění výkonu tohoto práva, bez ohledu na skutečnosti, že se rodiče mezitím rozvedli nebo rodič, který je občanem Evropské unie, již není migrujícím pracovníkem v hostitelském členském státě.“⁴⁴ Opět je třeba si povšimnout, že Soudní dvůr i v tomto případě podává velkorysý výklad čl. 12 nařízení 1612/68 zejména ve vztahu k rodičům, kteří skutečně pečují o jejich děti, a na základě této skutečnosti mají právo pobytu v hostitelském členském státě.

1.6 Přístup dětí komunitárních pracovníků ke stipendiím

Možností přístupu dětí pracovníků k finančním dávkám se Soudní dvůr zabýval ve výše zmíněném případě Casagrande, kde řekl, že „[...] se článek 12 nařízení č. 1612/68 vztahuje nejen na předpisy o přístupu ke vzdělání, ale rovněž i na obecná opatření, která mají usnadňovat školní docházku.“⁴⁵ Tímto usnadněním Soudní dvůr myslel i finanční dávky, na které mají děti pracovníků v hostitelském státě nárok, stejně jako děti tuzemských pracovníků.

Soudní dvůr se nezabýval jen případy, kdy komunitární pracovník žije společně se svým dítětem v jiném členském státě, ale musel se vypořádat i s případy, kdy děti pracovníků požádali o finanční příspěvky na studia probíhající mimo členský stát, kde jsou jejich rodiče zaměstnání.

První případ, který se zabýval výše zmíněným problémem, byl di Leo.⁴⁶ Rozsudek se týkal slečny Carminy di Leo, která žila se svým otcem zaměstnaným v Německu, oba pocházeli z Itálie. Carmina chtěla studovat medicínu, ale věděla, že její šance v Německu nebyly velké, proto se rozhodla přihlásit ke studiu medicíny v italské Sieně a zároveň požádala o studentské stipendium v Německu. Stipendium jí nebylo přiděleno z důvodu, že je

⁴³ Rozsudek ze dne 17. září 2002, *Baumbast and R v. Secretary of State for Home Department*, C-413/99, ECR 2002, s. I-07091, bod. 69.

⁴⁴ Tamtéž, bod 75.

⁴⁵ Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, 9/74, ECR 1974, s. 773, bod 9.

⁴⁶ Rozsudek ze dne 13. listopadu 1990, *Carmina di Leo v Land Berlin*, C-308/89, ECR 1990, s. I-04185.

určeno pouze pro německé občany⁴⁷ studující mimo území Německa. Toto pravidlo bylo dále upraveno tak, že stipendium mohly získat i děti pracovníků Společenství, které chtěly studovat v jiné zemi, ne však ve státě, ze kterého pochází. Tato úprava tedy vylučovala, aby slečna Carmina di Leo získala stipendium na studia v Itálii, v zemi, ze které pocházela. Výše zmíněná se odvolávala na čl. 12 nařízení Rady č. 1612/68, proti byly místní úřady, protože se domnívaly, že „[...] daný článek se vztahuje pouze na děti pracovníků Společenství pobývajících v zemi, kde je rodič zaměstnán.“⁴⁸

Soudní dvůr byl opačného názoru a v rozsudku uvedl, že „[...] čl. 12 nařízení č. 1612/68 musí být interpretováno tak, aby s dětmi ve smyslu tohoto ustanovení bylo zacházeno jako se státními příslušníky k účelům udělování finančních dávek nejen v případech, kdy obecné či odborné vzdělávání je uskutečňováno v hostitelském státě, ale také v zemi, ve které jsou děti občany.“⁴⁹ Soudní dvůr poukazoval na to, že pokud by bylo rozlišováno mezi dětmi mající státní příslušnost hostitelského státu a dětmi komunitárních pracovníků, vedlo by to k diskriminaci, což by bylo v rozporu s právem Společenství.

V případě di Leo můžeme vidět určitou paralelu s případem Matteucci. V prvně zmíněném šlo o příspěvek na studia dětí komunitárních pracovníků probíhající v odlišné zemi, než byla vykonávána práce rodičů. V případě Matteucci šlo o pracující, která se chtěla vzdělávat na území jiného členského státu, než byla hostitelská země, ve které pracovala a žádala na tato studia o stipendium. V obou těchto případech Soudní dvůr stál na straně jak dítěte státního příslušníka členského státu, tak komunitárního pracovníka, kteří žádali o finanční dávku či stipendium, a potvrdil tak, že mají nárok na finanční pomoc na studia stejně jako občané daného hostitelského státu.

V případech Bernini⁵⁰ či Meussen⁵¹ se Soudní dvůr zabýval situací, kdy ve věci Bernini dítě nepobývalo s pracujícími rodiči v hostitelském členském státě, ale i tak žádalo po dané hostitelské zemi stipendium. Ve druhém zmíněném případě šlo o dítě, jehož pracující rodiče nepobývali v hostitelské zemi, ve které pracovali, ale i tak žádalo o stipendium. V obou

⁴⁷ Stipendium bylo také přidělováno osobám bez státní příslušnosti, azylantům a uprchlíkům. Rozsudek ze dne 13. listopadu 1990, *Carmina di Leo v Land Berlin*, C-308/89, ECR 1990, s. I-04185, bod 3.

⁴⁸ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 359.

⁴⁹ Rozsudek ze dne 13. listopadu 1990, *Carmina di Leo v Land Berlin*, C-308/89, ECR 1990, s. I-04185, bod 17.

⁵⁰ Rozsudek ze dne 26. února 1992, *M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, C-3/90, ECR 1992, s. I-1071.

⁵¹ Rozsudek ze dne 6. června 1999, *C.P.M. Meeusen v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-337/97, ECR 1999, s. I-03289.

případech se Soudní dvůr držel širokého výkladu čl. 7 odst. 2 nařízení Rady 1612/68 a oběma žadatelům přiznal nárok na stipendium.

Soudní dvůr se musel vypořádat s předběžnými otázkami v případě *Moritz v. Nizozemský ministr školství*,⁵² který se týkal dítěte migrujícího pracovníka a jeho žádosti o příspěvek na studium v Nizozemí, ale již v době, kdy se jeho rodič vrátil do Německa, jeho rodné země. Dítě migrujícího pracovníka nemohlo v Německu pokračovat ve studiu z důvodu „[...] *chybějící koordinace udělování maturitních vysvědčení mezi těmito dvěma státy*.“⁵³ Soudní dvůr došel k následujícímu závěru: „*Dítěti komunitárního pracovníka, který byl zaměstnán v jiném členském státě, je ponechán status člena rodiny pracovníka ve smyslu nařízení č. 1612/68 i v případě, kdy se rodina dítěte vrátí do členského státu původu a dítě zůstane v hostitelské zemi, i po určitém období nepřítomnosti, aby pokračovalo ve studiích, kterým by se nemohlo věnovat v zemi původu*.“⁵⁴ Lze předpokládat, že tato práva dítěte plynoucí z nařízení 1612/68 by zanikla ve chvíli, kdy by studia dokončilo.

1.7 Závěr

Přestože v Římských smlouvách nebyla rozvedena otázka, zda by měli mít pracující či jejich rodinní příslušníci právo na přístup ke vzdělávání v hostitelské členské zemi, první krok dopředu můžeme vidět v nařízení Rady č. 1612/68, které přináší výrazné posílení práv na vzdělání jak pro pracovníky využívající volného pohybu v rámci Společenství, tak pro jejich rodinné příslušníky. Velkou zásluhu na podpoření výše zmíněných práv má Soudní dvůr, který díky celkem širokému výkladu jednotlivých ustanovení výše zmíněného nařízení, zejména čl. 7 a 12, přispěl k rozvoji práv na vzdělání a udal směr dalšího vývoje.

⁵² Rozsudek ze dne 15. března 1989, *Moritz v. Netherlands Minister for Education*, 390/87, ECR 1989, s. 00723.

⁵³ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10..., s. 537.

⁵⁴ Rozsudek ze dne 15. března 1989, *Moritz v. Netherlands Minister for Education*, 390/87, ECR 1989, s. 00723, bod. 23.

2 Právní úprava

Právní úpravu volného pohybu studentů a vzdělávací politiky v EU nalezneme jak v primárních právních dokumentech – ve smlouvách a rozhodnutích Soudního dvora nebo sekundární legislativě – nejčastěji nařízeních, směrnicích či doporučeních. V neposlední řadě svou úlohu plní vydávání dokumentů a memorand, které jsou sice právně nezávazné, ale jsou bezesporu důležitým základem pro další rozvoj zejména vzdělávací politiky.

V této kapitole se budu zabývat právní úpravou vzdělávání a volného pohybu studentů. Nejprve se zaměřím na aktuální úpravu vzdělávací politiky v Lisabonské smlouvě a následovat bude podkapitola věnovaná třem důležitým pobytovým směrnicím určeným studentům.

2.1 Primární právo

Vzdělávací politika byla do smluvního rámce uvedena Maastrichtskou smlouvou, která dala Evropské unii pravomoc jednat v této oblasti. Naproti tomu odborné vzdělávání bylo v Římských smlouvách již od počátku evropské integrace a po obsahové stránce se odpovídající článek nezměnil, proto se jím v této části nebudu více zabývat.⁵⁵

Aktuální právní úprava je obsažena ve Smlouvě o fungování Evropské unie, v hlavě XII s názvem Všeobecné a odborné vzdělávání, mládež a sport. Politika vzdělávání v procesu integrace nebývale narostla na významu a její reálná souvislost s volným pohybem osob je evidentní.⁵⁶ Pravomoc EU spočívá v doplňkové, podpůrné a koordinační činnosti a je vyloučena jakákoliv harmonizace právních předpisů z důvodu zachování svrchovanosti členských států.⁵⁷ Ty mají v této oblasti vždy hlavní slovo a rozhodují si o obsahu výuky a organizaci vzdělávacích systémů. Důraz je kladen na dodržování zásad subsidiarity a proporcionality a je vyloučeno využití tzv. klauzule flexibility,⁵⁸ protože ta nemůže být využita k harmonizaci právních předpisů členských zemí.

Cílem Unie je přispívání k rozvoji kvalitního vzdělávání a podpoře spolupráce mezi členskými státy. Hlavním nástrojem podpory ze strany EU se staly evropské programy či

⁵⁵ SYLLOVÁ, Jindřiška a kol. *Lisabonská smlouva: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010. 1299. s. 610.

⁵⁶ TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo*. Vyd. 4. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 766.

⁵⁷ čl. 165, 166/4 SFEU.

⁵⁸ čl. 352/3 SFEU.

tematické Evropské roky.⁵⁹ K přijímání sekundární legislativy v oblasti vzdělávání, mládeže a sportu slouží řádný legislativní postup, tedy procedura spolurozhodování.⁶⁰

2.2 Sekundární právo

Je nutné podotknout, že úprava volného pohybu a pobytu studentů je ve Smlouvě o fungování Evropské unie jen velmi rámcová, a proto jak v minulosti, tak v současnosti hraje důležitou roli úprava v sekundární legislativě, kterou se budu zabývat následovně.

2.2.1 Směrnice 90/366

Přijetí tří nových směrnic o rozšíření volného pobytu osob na další kategorie – na osoby žijící z nezávislých příjmů, studenty a důchodce, dokazuje, že „[...] *Evropské společenství překračuje jeho hospodářské pojetí,*“⁶¹ protože jsou poprvé pobytová práva rozšířena na ekonomicky neaktivní osoby ovšem za podmínky, že se dokážou samy uživit.⁶² Soudní dvůr se v rámci judikatury explicitně nevyjádřil k pobytovým právům studentů po dobu jejich studií probíhajících v jiném členském státě. Komise vzala tento nedostatek do svých rukou, když se vyslovila, že je logické, aby „[...] *v právu na odborné vzdělávání bylo také zahrnuto právo na pobyt v členském státě [...].*“⁶³ A v reakci na toto konstatování předložila Radě návrh směrnice, která byla přijata 28. června pod názvem Směrnice 90/366 o právu pobytu pro studenty.

Již v preambuli je odkaz na judikaturu Soudního dvora, který v souvislosti s výkladem článků 128 a 7 SES zakazuje „[...] *jakoukoli diskriminaci státních příslušníků členských států při přístupu k odbornému vzdělávání ve Společenství a přístup příslušníka členského státu k odbornému vzdělávání v jiném členském státě zahrnuje i právo pobytu v hostitelském členském státě.*“⁶⁴ Zde vidíme reakci na předcházející rozsudky, zejména judikát Raulin, Casagrande, Forcheri či Gravier.⁶⁵

Ve směrnici je stanoveno několik podmínek pobytu ve formě dostatečných finančních prostředků, aby se osoby požívající práva pobytu nestaly „[...] *přílišným zatížením pro*

⁵⁹ Více: SYLLOVÁ, Jindřiška a kol. *Lisabonská smlouva...*, s. 615.

⁶⁰ Ve vztahu k volnému pohybu a pobytu hraje důležitou roli i úprava evropského občanství, ta bude blíže rozebrána v kapitole 3.5.

⁶¹ CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 537.

⁶² HAILBRONNER, Kay. Union Citizenship and Access to Social Benefits. *Common Market Law Review*, 2006, č. 4, s. 8.

⁶³ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 371.

⁶⁴ Směrnice Rady 90/366 EHS ze dne 28. června o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 180, 13. července 1990, s. 30.

⁶⁵ Všechny tyto rozsudky budou podrobněji rozebrány v kapitole 3.

veřejné finance hostitelského členského státu [a] že má v hostitelském členském státě uzavřeno nemocenské pojištění vůči všem rizikům,⁶⁶ což podle Craiga v praxi neznamená docílení úplného rovného zacházení, protože občané členského státu, ve kterém migrující student pobývá, nemusí tyto podmínky splnit. Členské státy se obávaly, že pokud by tyto podmínky nebyly stanoveny, staly by se snadným cílem přistěhovalců přicházejících za lepší sociální péčí.⁶⁷ Právo pobytu je dále omezeno délkou trvání studia a každému migrujícímu studentovi je vydána pobytová karta omezená na dobu studia či jeden rok s možností každoročního obnovení. Spolu se studenty mohli na území hostitelského členského státu pobývat i jejich rodinní příslušníci.⁶⁸

Problém s touto směrnicí nastal v případě volby právního základu, kdy Parlament nesouhlasil s použitím čl. 235 Smlouvy o EHS, který stanovuje: „*Ukáže-li se, že k dosažení některého z cílů Společenství v rámci společného trhu je nezbytná určitá činnost Společenství, a tato smlouva mu k tomu neposkytuje nezbytné pravomoci, přijme Rada na návrh Komise a po konzultaci se Shromážděním jednomyslně vhodná opatření.*“ Příklad se tedy dostal před Soudní dvůr pod názvem Evropský parlament v. Rada Evropských společenství.⁶⁹ Parlament namítal, že právní základ měl vycházet z druhého odstavce čl. 7 Smlouvy o EHS, kde se uplatňuje procedura spolupráce, zatímco volba čl. 235 Smlouvy o EHS by pro Parlament znamenala být pouze ze strany Rady konzultován. Z tohoto důvodu Parlament namítal porušení jeho prerogativ.

Soudní dvůr v rozsudku znovu připomíná to, co judikoval v rozsudku Raulin, že „*princip zákazu diskriminace, pokud jde o podmínky přístupu k odbornému vzdělávání vyplývajících z čl. 7 a 128 Smlouvy o EHS, zahrnuje právo pobytu po dobu trvání kurzu platící pro státního příslušníka členského státu přijatého do kurzu odborné přípravy v jiném členském státě.*“⁷⁰ Dále Soudní dvůr potvrdil druhý odstavec čl. 7 Smlouvy o EHS jako právní základ umožňující Radě na návrh Komise přijmout kvalifikovanou většinou opatření zakazující diskriminaci na základě národnosti po konzultaci s Parlamentem. K druhému odstavci dodal, že opatření přijatá na jeho základě „*[...] nemusí nutně být omezena na předpisy upravující práva, která vyplývají z prvního odstavce tohoto článku, mohou být přijata k zajištění efektivního výkonu práv, Rada byla kompetentní k přijetí směrnice 90/366 na základě druhého*

⁶⁶ Směrnice Rady 90/366 EHS ze dne 28. června o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 180, 13. července 1990, s. 30.

⁶⁷ HAILBRONNER, Kay. *Union Citizenship...*, s. 8.

⁶⁸ CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 537.

⁶⁹ Rozhodnutí ze dne 20. července 1992, *European Parliament v Council of the European Communities*, C-295/90, ECR 1992, s. I-04193.

⁷⁰ Tamtéž, bod 15.

pododstavce čl. 7 Smlouvy o EHS. V důsledku toho nebyla [Rada] oprávněna vycházet z čl. 235 a směrnice tedy musí být zrušena.⁷¹ Craig a de Búrca přisuzují tomuto rozsudku velký význam a to z důvodu „[...] posunu od čl. 235 k odstavci druhému čl. 7, který zapojuje Evropský parlament v rámci procedury spolupráce a [...] který vyžaduje hlasování kvalifikovanou většinou.“⁷² Přestože byla směrnice 90/366 zrušena, Soudní dvůr ponechal v platnosti její účinky do doby, než vstoupí v platnost nová směrnice, která již bude přijatá na správném právním základu.

Opět bych v tomto případě vyzdvihla roli Soudního dvora, který díky svému aktivnímu přístupu judikaturou doslova převálcoval danou směrnicí.

2.2.2 Směrnice 93/96

Jak jsem zmínila výše, bylo nutné přijmout novou směrnicí upravující pobytová práva studentů z důvodu zrušení předcházející úpravy, která byla založena na chybném právním základu. Nová směrnice⁷³ věnovaná pobytovým právům studentů se obsahově shodovala s předcházející směrnicí a v podstatě nepřinášela nic nového. V čl. 1 jsou stanoveny čtyři podmínky, které student musí splnit, aby mohl požívat práva pobytu.

1. Student je státním příslušníkem členského státu a nepožívá právo pobytu na základě jiných ustanovení práva Společenství,
2. má dostatečné prostředky, aby se nestal během svého pobytu zátěží pro systém sociálního zabezpečení – postačí prohlášení či obdobné prostředky k jejich prokázání,
3. je řádně zapsán do uznaného vzdělávacího zařízení, aby v něm jako hlavní činnost získal odborné vzdělání,
4. uzavřel v hostitelském členském státě nemocenské pojištění vůči všem rizikům.⁷⁴

Nová směrnice v čl. 2 potvrzuje právo na pobyt po dobu trvání studií, pobyt pro studentovy rodinné příslušníky,⁷⁵ kteří mají oprávnění k výkonu zaměstnání nebo samostatně výdělečné činnosti, zda však mají také právo na vzdělávání, to už ve směrnici uvedeno není. Členské státy jsou touto směrnicí vázány, v případě ohrožení veřejného zdraví, veřejného pořádku nebo veřejné bezpečnosti se mohou od jejich ustanovení odchýlit. Dle čl. 3

⁷¹ Rozhodnutí ze dne 20. července 1992, *European Parliament v Council of the European Communities*, C-295/90, ECR 1992, s. I-04193, bod 3.

⁷² CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Oxford: Oxford University Press, 1999. s. 537.

⁷³ Směrnice Rady 93/96 EHS ze dne 29. října 1993 o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 317, 18. prosince 1993, s. 0059-0060.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Manželka nebo manžel a nezaopatřené děti státního příslušníka. Směrnice Rady 93/96 EHS ze dne 29. října 1993 o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 317, 18. prosince 1993, s. 0059-0060.

studentům nevzniká nárok na základě této směrnice na výplatu stipendií ze strany hostitelského státu. Důvod, proč do směrnice byl vložen tento článek, je ekonomický. Dané ustanovení mělo ochránit hostitelský stát před nadměrným žádáním o finanční výpomoc, které by mohlo způsobit přílišné zatížení jeho sociálního systému. V případě, že by právo pobytu studentů nebylo odvozováno od této směrnice, ale přímo od Smlouvy o ES, studenti by se mohli odvolávat na zákaz diskriminace na základě národnosti a o finanční pomoc tak žádat. Tímto problémem se Soudní dvůr zabýval v případě Grzelczyk, který bude rozebrán níže.

Ve směrnici 93/96 EHS můžeme nalézt množství nejednoznačných pojmů, což bylo zdrojem problémů. Podívejme se na možné polemiky nad vágními ustanoveními této směrnice.

Jak jsem již zmínila, jednou z podmínek pro požívání práva pobytu je zapsání do uznaného vzdělávacího zařízení. Van der Mei vznáší dotaz, zda „[...] studenti, kteří jsou řádně zapsáni ke studiu, musí doopravdy studovat.“⁷⁶ Názory odborníků se liší. Při využití analogie s pojetím komunitárního pracovníka v rámci Společenství, pobytová práva by se měla vztahovat pouze na studenty, kteří „[...] fakticky a skutečně studují [a ne na ty,] kteří figuruji pouze na papíře.“⁷⁷ Vermeulen a Kuijer zastávají názor, že studenti by měli „[...] nejméně 50% času z celkového studia věnovat přípravě na něj.“⁷⁸

V případě finančních požadavků může pochybnosti vzbuzovat způsob prokázání dostatečných prostředků. V čl. 1 je sice uvedeno, že student se má prokázat prohlášením nebo obdobnými prostředky, ale nikde se nedočteme, jak vysoké prostředky jsou považovány za dostačující, co všechno by dané prohlášení mělo obsahovat a kdo a jakým způsobem bude daná prohlášení posuzovat. Z rozsudků Komise v. Itálie⁷⁹ a Grzelczyk vyplývá: „Členské státy nesmí vyžadovat, aby studenti, kteří využívají práva vyplývající ze směrnice 93/96, poskytli důkaz nebo záruku v určité výši finančních prostředků, nýbrž se musí spokojit s prohlášením či jiným rovnocenným prostředkem dle výběru studenta, v němž ujistí příslušné orgány, že disponuje dostatečnými prostředky pro sebe a pro své rodinné příslušníky.“⁸⁰ V případě Komise v. Itálie místní úřady vyžadovaly určitý typ dokumentů, který musel být vydán a ověřen úřady jiných členských států, což nevyhovovalo podmínkám stanovených

⁷⁶ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 383.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Rozsudek ze dne 25. května 2000, *Komise v. Itálie*, C-424/98, ECR 2000, s. I-04001.

⁸⁰ EVROPSKÁ KOMISE. *Třetí zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu o uplatňování směrnic 93/96, 90/364, 90/365*, 5. dubna 2006 [cit. 28. prosince 2012]. Dostupné na < <http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,cs&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=424717:cs>>.

ve směrnici. Komise ve své zprávě naznačuje, že „[...] tento rozsudek pro beneficiary [směrnice] představuje možnost volby mezi několika typy důkazů, které mohou předložit, ať už jsou vydány státními či soukromými orgány.“⁸¹

Další možná otázka, která může ve spojitosti s prohlášením o dostatečných prostředcích vyvstat, se týká pravidelnosti kontroly, zda dané prohlášení bude postačující předložit v prvním ročníku studia nebo každý další rok studia, a co se stane, pokud by studentovi došly zdroje. V judikátu Grzelczyk se k danému prohlášení Soudní dvůr vyjádřil následovně: „Věřohodnost jeho [R. Grzelczyka] prohlášení může být tedy posouzena pouze v okamžiku, kdy je učiněno.“⁸² Vermeulen a Kuijer navrhuji, že by bylo lepší, pokud by daná směrnice stanovovala, že „[...] právo na pobyt bude studentovi ponecháno tak dlouho, dokud se nestane zátěží pro systém sociálního zabezpečení.“⁸³

Soudní dvůr se v případě Baumbast⁸⁴ zabýval požadavkem na uzavření nemocenského pojištění vůči všem rizikům. Rodina Baumbast, pobývajících ve Velké Británii, měla uzavřené komplexní zdravotní pojištění v Německu a v případě potřeby lékařské péče tam z Velké Británie vycestovala. Dané pojištění se však podle britských úřadů nevztahovalo na neodkladnou péči poskytovanou britským zdravotnictvím. Z pobytové směrnice by vyplývalo, že v případě chybějícího nemocenského pojištění vůči všem rizikům může hostitelský členský stát daným osobám povolení k pobytu odejmout. Soudní dvůr byl však proti tomuto radikálnímu řešení a ve světle znění ustanovení o evropském občanství judikoval následovně: „[...] odmítnutí povolit [...] právo pobytu [z důvodu], že nemocenské pojištění, které má, nepokrývá naléhavou péči poskytovanou v hostitelském členském státě, [by bylo] nepřiměřeným zásahem do výkonu tohoto práva.“⁸⁵ Takovýto zásah státu by byl nepřiměřený vzhledem k nařízení Rady 1408/71⁸⁶ týkající se uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující v rámci Společenství „[a] garantující rodině právo na nemocenské dávky poskytované v hostitelském členském státě.“⁸⁷

⁸¹ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8..., s. 382.

⁸² Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 45.

⁸³ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 385.

⁸⁴ Rozsudek ze dne 17. září 2002, *Baumbast and R v. Secretary of State for Home Department*, C-413/99, ECR 2002, s. I-07091.

⁸⁵ Tamtéž, bod 93.

⁸⁶ Více: Nařízení Rady (EHS) 1407/71 ze dne 14. června 1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství. Úř. věst. L 149, 5. července 1971, s. 0002 – 0050.

⁸⁷ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8..., s. 381.

K oběma směrnicím – jak 90/366 EHS, tak 93/96 EHS, se váže několik rozsudků Soudního dvora. Tyto rozsudky, zejména Gravier, Raulin, jsem zařadila do následujících kapitol.

2.2.3 Konsolidující směrnice 2004/38

Přijetí Maastrichtské smlouvy mimo jiné znamenalo zrušení předešlých směrnic a vydání vůbec poprvé jediné konsolidující směrnice 2004/38 ES o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. Tato směrnice byla přijata i v reakci na vložení evropského občanství do primárního práva, přináší tak posílení statusu občanů EU. Jedná se tedy o jednotnou úpravu pro všechny kategorie osob – občany Evropské unie a obecně reguluje jejich pohyb a pobyt na území hostitelského členského státu bez ohledu na jejich ekonomickou aktivitu. Jak uvádí Vladimír Týč,⁸⁸ nová přehledná úprava právo volného pohybu a pobytu posiluje. Konsolidující směrnice představuje nejnovější úpravu v oblasti volného pohybu a pobytu občanů Evropské unie a jejich rodinných příslušníků v rámci Unie. Martin Lyčka poukazuje na skutečnost, že „[...] zjednodušení uplatňování práva pohybu a pobytu občanů EU je jednou z nutností pro dosažení efektivního fungování celého projektu Evropské unie.“⁸⁹

Směrnice 2004/38 je svým charakterem směrnicí obecnou, unifikující a to ze dvou důvodů. Prvním důvodem je zrušení dosavadní úpravy volného pobytu a pohybu v několika směrnicích, tedy i té, věnované studentům – 93/96/EHS.⁹⁰ Druhým důvodem je samotná její preambule, která vytyčuje okruh osob, na které se vztahuje; na všechny občany EU a také jejich rodinné příslušníky. Někdy je tato směrnice nazývána jako “Občanská směrnice“.⁹¹

Obsah směrnice do velké míry kopíruje předcházející judikaturu Soudního dvora, která dále rozvíjí institut evropského občanství. Základní podmínky pro pobyt stanovené v předešlé úpravě jsou principiálně zachovány. Pro vstup do jiného členského státu může hostitelský stát požadovat předložení platného průkazu totožnosti či pasu, žádné jiné doklady nemohou být vyžadovány. V rámci práva pobytu jsou ve směrnici rozlišeny tři případy:

- 1. pobyt do tří měsíců:** nepodléhá jakýmkoli podmínkám či formalitám, postačí platný doklad totožnosti či pas.

⁸⁸ TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Vyd. 6. Praha: C.H. Beck, 2011, s. 182.

⁸⁹ LYČKA, Martin. Občanství Evropské unie – kam až může dojít judikatura ESD? *Právní rozhledy*, 2007, č. 8, s. 289.

⁹⁰ Konsolidující směrnice 2004/38/ES dále ruší následující směrnice: 64/221/EHS, 68/360/EHS, 72/194/EHS, 73/148/EHS, 75/34/EHS, 75/34/EHS, 75/35/EHS, 90/364/EHS, 90/365/EHS, dále došlo ke změnám v nařízení č. 1612/68.

⁹¹ „the Citizenship Directive.“ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10...., s. 457.

- 2. pobyt nad tři měsíce do pěti let:** pro studenty je podmínkou být zapsaný u soukromého či veřejného subjektu, akreditovaného nebo financovaného hostitelským členským státem a dále musí mít zdravotní pojištění pro krytí všech rizik, prohlášení o dostatečných finančních prostředcích.⁹² Pobyt nad tři měsíce s sebou může nést některé správní formality, např. registrace u příslušných orgánů, osvědčení o registraci.
- 3. právo trvalého pobytu:** vzniká občanovi Unie a jeho rodinným příslušníkům na základě nepřetržitého legálního pobytu po dobu pěti let.

Podle čl. 24 této směrnice mají všichni občané Unie pobývající na území hostitelského členského státu v oblasti působnosti Smlouvy právo na stejné zacházení jako státní příslušníci této členské země.⁹³ Rovné zacházení se však neuplatní v přiznání nároku na sociální pomoc v prvních třech měsících u osob, které nejsou ekonomicky aktivní, a hostitelský členský stát taktéž není povinen studentům přiznat vyživovací podporu při studiu či odborné přípravě před nabytím práva trvalého pobytu. Toto omezení se vztahuje na stipendia nebo půjčky na studium. Je důležité zmínit čl. 14, odst. 3, který reflektuje rozhodnutí ve věci Grzelczyk a stanovuje, že: „*Vyhoštění ze země nesmí být automatickým důsledkem využití systému sociální pomoci hostitelského členského státu občanem Unie nebo jeho rodinnými příslušníky.*“⁹⁴ Toto ustanovení tak limituje volnost uvážení členského státu. K. Hailbronner podotýká, že „[...] hostitelský členský stát nebude mít moc možnost se rozhodnout, zda poskytne sociální pomoc, protože bude obtížné prokázat, že se daný občan Unie stal nepřiměřenou zátěží pro sociální systém.“⁹⁵

Judikatuře vztahující se ke konsolidující směrnici⁹⁶ se budu věnovat níže.

⁹² Více k dostatečným prostředkům: Správní formality pro občany Unie, čl. 8/4. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38 ES.

⁹³ „[...] vztahuje se i na rodinné příslušníky, kteří nejsou státními příslušníky žádného členského státu a mají právo pobytu nebo trvalého pobytu.“ čl. 24/1, Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38 ES.

⁹⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38 ES.

⁹⁵ HAILBRONNER, Kay. Union Citizenship..., s. 11.

⁹⁶ Více ke směrnici 2004/38: RÄVAŞ, Oana-Carmen, Free movement within EU – a fundamental right. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 2009, č. 2, s. 243-244.

3 Vliv rozsudků ESD na volný pohyb studentů

Důležitý impuls k rozvoji vzdělávání a odborné přípravy často přišel ze strany Soudního dvora, který významnou měrou přispěl k vytvoření volného pohybu studentů a díky jeho mnohdy aktivistické judikatuře se volný pohyb studentů mohl posunout dále.

3.1 Základní kámen: případy Casagrande, Forcheri

Případy Casagrande⁹⁷ a Forcheri jsou považovány za základní kameny volného pohybu studentů. V rozsudku Casagrande se Soud vyjádřil k čl. 12 nařízení Rady 1612/68 a odmítl námitku Bavorského správního soudu, že by Společenství překročila hranici svých pravomocí tím, že do nařízení Rady 1612/68 bylo zahrnuto právo na vzdělání jak komunitárních pracovníků, tak jejich rodinných příslušníků.

Rozsudek Forcheri⁹⁸ se týkal stejnojmenné paní pocházející z Itálie, která byla manželkou italského občana pracujícího v Komisi Evropských společenství v Bruselu. Paní Forcheri navštěvovala kurz připravující na práci sociálního pracovníka. Bylo po ní vyžadováno zaplacení poplatku – tzv. Minerval, vztahujícího se na zahraniční studenty.

Minerval, neboli dodatečné zápisné pro zahraniční studenty, bylo zavedeno jako reakce na vzrůstající počet zahraničních studentů na belgických vysokých školách a s tím spojené vzrůstající finanční náklady. Podle belgických úřadů byl dodatečný výběr zápisného oprávněný, protože „[...] jak po zahraničních studentech, tak po jejich rodičích nemůže být vyžadován příspěvek na financování veřejného školství prostřednictvím výběru daní z příjmu [...]“.⁹⁹ Velké množství případů, které se z Belgie dostaly před Soudní dvůr, se týkaly především tohoto dodatečného zápisného, proto se na tomto místě věnuji jeho krátkému vysvětlení. Další judikáty s ním související rozeberu níže.

Prováděcí pravidla stanovovala okruh osob, na které se placení dodatečného zápisného nevztahovalo, mimo jiné do tohoto okruhu spadali studenti, „[...] jejichž manžel (manželka) pobýval(a) v Belgii, vykonával(a) zde zaměstnání za úplatu a platil(a) daně do státní pokladny.“¹⁰⁰ Paní Forcheri tento poplatek platit musela, i když její manžel byl zaměstnancem

⁹⁷ Více kapitola 1.5.

⁹⁸ Rozsudek ze dne 13. července 1983, *Sandro Forcheri a jeho manželka Marisa Forcheri, roz. Marino v. Belgie a Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées – Ecole Ouvrière Supérieure*. C-152/82, ECR 1983, s. 2323.

⁹⁹ Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 340.

¹⁰⁰ Odbor kompatibility práva s právem ES, Úřad vlády ČR. *Rozsudek Soudního dvora (čtvrtý senát) ze dne 13. července 1983, Sandro Forcheri a jeho manželka Marisa Forcheri, roz. Marino v. Belgie a absl* [online]. [cit. 28. listopadu 2012]. Dostupné na:

Komise Evropského společenství, protože v případě úředníka Společenství neodcházejí daně do belgické státní pokladny. Pan a paní Forcheri se rozhodli zažalovat stát z důvodu nezákonnosti těchto poplatků a požadovali jejich zpětné navrácení.

Belgický soud se na Soudní dvůr obrátil s předběžnou otázkou, která zněla následovně: „[...] je v souladu s právem Společenství, a zejména s ohledem na zásadu zákazu diskriminace mezi státními příslušníky členských států Evropských společenství [...] požadavek, aby „poplatek zahraničních studentů“ v Belgii, který není požadován po belgických a lucemburských studentech, platili studenti (studentky), kteří (které) jsou manželi (manželkami) úředníků Evropských společenství, kteří jsou státními příslušníky členského státu a bydlí v Belgii [...]?“¹⁰¹

Soudní dvůr poukázal na zásadu rovného zacházení, která má být uplatňována tak, aby mohl být vykonáván volný pohyb, zejména ve vztahu k rodině komunitárního pracovníka a jejího začlenění do hostitelské členské země. Soud tedy odmítl přípustnost dodatečného poplatku Minerval s odkazem na zákaz diskriminace v čl. 7, 48 a 49 Smlouvy o EHS a také na čl. 12 nařízení Rady 1612/68. Podobně jako v případě Casagrande judikoval, že „ [...] politika všeobecného vzdělávání a odborného vzdělávání sice nepadá sama o sobě do oblastí, které Smlouva podřídila pravomoci orgánů Společenství, avšak přístup k takovým formám vzdělávání patří do oblasti působnosti Smlouvy.“¹⁰²

Jak rozsudek Casagrande, tak Forcheri významnou měrou přispěly k rozvoji volného pohybu osob zejména tím, že Soudní dvůr se v obou případech držel extenzivního výkladu a zajistil tak rodinným příslušníkům komunitárních pracovníků rovný přístup ke vzdělání za stejných podmínek vztahujících se na občany daného členského státu. V případě porušení principu rovného přístupu ke vzdělávání mají občané členského státu legálně pobývající na území jiného členského státu právo se na tento princip odvolávat.

3.2 Klíčový rozsudek Gravier

Případ Gravier¹⁰³ se opět týkal belgického poplatku Minerval, tedy stejného dodatečného zápisného, o kterém byla řeč ve výše rozebraném případě Forcheri. Slečna Gravier,

<<http://isap.vlada.cz/Dul/JUDIKATY.nsf/f1a5a68e98fb210d80256dd00039f7de/d54b1a3132440cfcc1256439001725a4?OpenDocument>>.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Rozsudek ze dne 13. července 1983, *Sandro Forcheri a jeho manželka Marisa Forcheri, roz. Marino v. Belgie a Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées – Ecole Ouvrière Supérieure*. C-152/82, ECR 1983, s. 2323. bod 17.

¹⁰³ Rozsudek ze dne 13. února 1985, *Françoise Gravier v City of Liège*, 293/83, ECR 1985, s. 00593.

francouzská státní příslušnice, chtěla studovat umění a kreslené seriály¹⁰⁴ na Královské akademii umění¹⁰⁵ v belgickém Lutychu. Po všech studentech bylo požadováno zaplacení každoročního registračního poplatku, a navíc studentům jiné národnosti než belgické bylo ještě účtováno dodatečné zápisné, tzv. Minerval. Slečna Gravier odmítla tento poplatek zaplatit a z tohoto důvodu nebyla zapsána ke studiu druhého ročníku. Následně jí bylo zrušeno povolení k pobytu. S tím ovšem nesouhlasila a před belgickým soudem namítala, že poplatek Minerval je v rozporu s čl. 7 Smlouvy o EHS zakazující jakoukoli diskriminaci na základě státní příslušnosti. Jak uvádí N. Johnson, slečna Gravier „[...] *neměla nárok na právo na vzdělávání jako migrující pracovník nebo jako člen rodiny migrujícího pracovníka, jako v případě Forcheri, a vzdělávání jako takové nebylo v kompetenci Společenství, proto čl. 7 Smlouvy o EHS zakazující jakoukoli diskriminaci by se uplatnil pouze v případech, kde je Společenství kompetentní.*“¹⁰⁶ Tyto argumenty by tedy mohly vést k tomu, že Soudní dvůr by rozhodl v její neprospěch.

Belgický soud v této věci položil předběžnou otázku a dotazoval se, zda případ, kdy občan členského státu se přestěhuje do jiného státu Evropského společenství za účelem vzdělávání, také spadá do oblasti působnosti komunitárního práva. Dále se dotazoval, zda studium umění a kreslených seriálů splňuje kritéria odborného vzdělávání. Soudní dvůr se k položené předběžné otázce vyslovil následovně: „*Přestože organizace vzdělávání a jeho politika jako takové nejsou obsaženy v oblastech, které byly svěřeny Smlouvou institucím Společenství, přístup a zapojení do učení, především odborného vzdělávání, nestojí mimo komunitární právo.*“¹⁰⁷ Toto tvrzení Soudní dvůr založil na nařízení Rady 1612/68 a jeho čl. 7 a 12, čl. 128 Smlouvy o EHS a dalších rozhodnutích, které v oblasti odborného vzdělávání byly přijaty. Tím dokazoval, že Společenství má zájem a aktivně se podílí na rozvoji přístupu k odbornému vzdělávání. Dále opět potvrdil to, co už bylo vyřčeno v rozsudku Forcheri ve vztahu k poplatku Minerval, který „[...] *představuje diskriminaci na základě národnosti, což odporuje čl. 7 Smlouvy o EHS.*“¹⁰⁸ V odpovědi na druhou otázku se Soudní dvůr držel širokého výkladu odborného vzdělávání, které představuje „[...] *jakoukoli formu vzdělávání,*

¹⁰⁴ Strip cartoons.

¹⁰⁵ Academie Royale des Beaux-Arts.

¹⁰⁶ JOHNSON, Nigel. From vocational training..., s. 10.

¹⁰⁷ Rozsudek ze dne 13. února 1985, *Françoise Gravier v City of Liège*, 293/83, ECR 1985, s. 00593, bod 19.

¹⁰⁸ Tamtéž, bod 26.

která připravuje na výkon profese, živnosti, povolání nebo poskytuje nezbytné dovednosti pro takovou profesi, živnost či povolání [...].¹⁰⁹

Rozsudek ve věci Gravier se stal klíčovým pro další rozvoj volného pohybu studentů, protože zde se nejednalo o migrujícího pracovníka či jeho rodinného příslušníka, ale o studentku, která požadovala přístup ke vzdělání v jiném členském státě, kde však byla diskriminována na základě její národnosti. Soudní dvůr rozhodl v její prospěch a tím položil základy volného pohybu studentů. Můžeme zde opět vidět aktivistický přístup Soudního dvora. Daný judikát však vzbuzoval obavy u členských států. Podle J. Steiner a L. Woods „[...] tento rozsudek s širokou definicí odborného vzdělávání znamenal, že mnoho kurzů, možná včetně těch univerzitních, které často s sebou nesou značné příspěvky z veřejných prostředků (Belgičané zdůrazňovali, že Minerval sám o sobě pokrýval pouze padesát procent poskytovaného vzdělávání), by muselo být poskytováno za stejných podmínek všem státním příslušníkům Společenství.“¹¹⁰

Rozsudek Gravier předznamenal sérii rozsudků, ve kterých byl Soudní dvůr žádán o objasnění, co volný pohyb studentů přesně zahrnuje.

3.3 Jsou zahrnuta vysokoškolská studia? – případ Blaizot

Případ Blaizot¹¹¹ navázal na rozsudek ve věci Gravier. Definice odborného vzdělávání byla celkem vágní a nebylo jasné, co všechno je za odborné vzdělávání považováno. Otázka, zda jsou vysokoškolská studia zahrnuta do této nepřiliš přesné definice, byla položena v případě Blaizot.

Tento judikát se týkal sedmnácti francouzských studentů veterinární medicíny studujících v Belgii, kteří v reakci na rozsudek Soudního dvora ve věci Gravier požadovali po svých univerzitách navrácení dodatečného zápisného Minerval. Vycházeli z tvrzení, že univerzitní studia představují odborné vzdělávání ve smyslu čl. 128 Smlouvy o EHS. Belgické úřady nebyly téhož názoru, protože „[...] taková studia jsou svou povahou akademická a nepřipravují přímo na výkon určitého povolání.“¹¹² Belgický soud se obrátil na Soudní dvůr s předběžnou otázkou, ve které se tázal, zda studium veterinární medicíny na univerzitě je odborným vzděláváním a spadá do rámce Smlouvy o EHS. Soudní dvůr dal za pravdu studentům a řekl, že „[...]univerzitní studia veterinární medicíny jsou zahrnuta do odborného

¹⁰⁹ Rozsudek ze dne 13. února 1985, *Françoise Gravier v City of Liège*, 293/83, ECR 1985, s. 00593, bod 30.

¹¹⁰ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10..., s. 555.

¹¹¹ Rozsudek ze dne 2. února 1988, *Vincent Blaizot v University of Liège*, 24/86, ECR 1988, s. 379.

¹¹² Van der Mei, A. Pieter: *Free Movement of Persons...*, s. 374.

vzdělávání, proto dodatečné zápisné [...] představuje diskriminaci na základě národnosti, která je v rozporu s čl. 7 Smlouvy o EHS [...].“¹¹³

Soudní dvůr v rozsudku *Blaizot* navázal na rozsudek ve věci *Gravier*, kdy do odborného vzdělávání zahrnul i univerzitní studia, a tak posunul volný pohyb studentů zase o krok dále. V obou výše zmíněných rozsudcích Soudní dvůr podal široký výklad čl. 128 Smlouvy o EHS a s ním spojeného odborného vzdělávání. V předcházejících judikátech se Soudní dvůr vždy zabýval migrujícími pracovníky či jejich rodinnými příslušníky, kde právo na vzdělávání bylo uplatňováno ve spojitosti s výkonem práce. Soudní dvůr nově rozšířil obsah Smlouvy i na studenty, kteří chtějí studovat v jiném členském státě a nemají v něm vazbu na migrujícího pracovníka, který tam vykonává pracovní činnost. Zahrnutím vysokoškolských studií do odborného vzdělávání se tak studentům naskytla možnost odejít za vysokoškolskými studii ze svých zemí s relativně malým finančním obnosem do zemí jako Velká Británie či Belgie, kde vzdělávání bylo celkem štedře financováno.

3.4 Právo na pobyt – případ *Raulin*

V případě *Raulin*¹¹⁴ se Soudní dvůr zabýval otázkou nároku na studijní příspěvky komunitárního pracovníka a na pobytová práva. V judikátu figuruje slečna *Raulin*, francouzská státní příslušnice, která se přestěhovala do Nizozemí a po dobu čtrnácti dnů pracovala jako číšnice v restauraci, po ukončení této krátkodobé pracovní činnosti se rozhodla v Nizozemí začít studovat. V Nizozemí byl poskytován příspěvek pokrývající náklady na studium, o který slečna *Raulin* zažádala. Její žádost však byla místními úřady zamítnuta. Slečna *Raulin* proti tomu podala odvolání a své tvrzení zakládala na tom, že „[...] jako komunitární pracovník má na takový příspěvek nárok v souladu s ustanovením druhého odstavce článku sedm nařízení 1612/68 [a] je oprávněna v souladu s článkem 7 SES [...] mít nediskriminační přístup k příspěvku na náklady související s jejím školným.“¹¹⁵

Případ se dostal před Soudní dvůr v podobě předběžné otázky týkající se krátkodobé pracovní činnosti, výkladu pojmu komunitární pracovník, podržení statusu pracovníka v případě ukončení pracovní činnosti a započetí studia, které nemá návaznost s jeho předešlou pracovní aktivitou, a pobytového práva.

Pro volný pohyb studentů bylo nejdůležitější vyjádření Soudního dvora k pobytovým právům a judikoval následovně: „*Občanovi členského státu, který byl přijat k odbornému*

¹¹³ Rozsudek ze dne 2. února 1988, *Vincent Blaizot v University of Liège*, 24/86, ECR 1988, s. 379, bod 24.

¹¹⁴ Rozsudek ze dne 26. února 1992, *V. J. M. Raulin v Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, C-357/98, ECR 1992, s. I-1027.

¹¹⁵ LYČKA, Martin a kol. *Komentovaná rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie*. Praha: Linde, 2010, s. 171.

*vzdělávání v jiném členském státě, na základě komunitárního práva náleží právo na pobyt v tomto členském státě za účelem studia po dobu jeho trvání [...].*¹¹⁶

Tímto rozhodnutím Soudní dvůr učinil poslední krok k vytvoření volného pohybu studentů a právo na pobyt pro komunitární pracovníky rozšířil i na studenty. Při rozhodování se držel doktríny *effect utile*, tedy zásady užitečnosti a efektivnosti komunitárního práva. V případě finanční dávky na pokrytí nákladů na studium Soudní dvůr komunitárním studentům přiznal práva na omezený příspěvek na studia¹¹⁷ na základě čl. 7 SES. V době vydání tohoto rozsudku ještě neexistovalo evropské občanství, kterým se v diplomové práci budu zabývat níže a které do oblasti volného pohybu nejen studentů přineslo velké změny.

3.5 Vznik evropského občanství a jeho přínos

Maastrichtská smlouva přináší do primárního práva převratnou novinku v podobě institutu evropského občanství. Již od 70. let se v politických kruzích hovoří o potřebě posílení práv komunitárních pracovníků pobývajících na území jiného členského státu.¹¹⁸ V roce 1975 Komise vydala zprávu s názvem *Směrem k evropskému občanství*,¹¹⁹ ve které je vůbec poprvé uveden pojem evropské občanství a obsahuje návrh rozšíření práv občanů, zejména politických (možnost volit a být volen v regionálních volbách), sociálních a hodnotí možnosti vzniku pasové unie.

I když návrh na vytvoření evropského občanství spadá do 70. let, občané Společenství si museli počkat na rok 1993, kdy vstoupila v platnost Smlouva o Evropské unii a zavedla tento nový institut. Úpravu konceptu evropského občanství najdeme v čl. 8 Smlouvy o EU (dnes čl. 20 SFEU), který stanoví: „*Zavádí se občanství Unie. Každá osoba, která má státní příslušnost členského státu, je občanem Unie. Občané unie mají práva a povinnosti stanovené touto smlouvou.*“ Z tohoto článku můžeme vyvodit dva aspekty evropského občanství. Prvním je okruh osob, které mohou občanství EU využívat – jedná se o vymezení *ratione personae*. Druhým aspektem je rozsah poskytovaných práv – tedy občanství z hlediska *ratione materiae*, kdy se občané EU mohou dovolávat pouze těch práv, která jsou uvedena ve Smlouvě.¹²⁰

¹¹⁶ Rozsudek ze dne 26. února 1992, *V. J. M. Raulin v Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, C-357/98, ECR 1992, s. I-1027, bod 40.

¹¹⁷ LYČKA, Martin a kol. *Komentovaná...*s. 172.

¹¹⁸ Tidenmansova zpráva, Adoninova zpráva. LYČKA, Martin. *Občanství Evropské unie – kam až může dojít judikatura ESD? Právní rozhledy*, 2007, č. 8, s. 288.

¹¹⁹ EVROPSKÁ KOMISE. *Towards European Citizenship* [online]. Bulletin of the European Communities, 3. července 1975 [cit. 12. prosince 2012]. Dostupné na <http://aei.pitt.edu/5572/1/002205_2.pdf>.

¹²⁰ KÁBELA, Ondřej. *Občanství Evropské unie z pohledu nároků na finanční podporu vůči vlastnímu státu. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, COFOLA 2009: the Conference Proceedings*, 2009, s. 616.

Zavedení institutu evropského občanství z počátku vzbuzovalo řadu nejasností a bylo nutné tento pojem postupně naplňovat a upřesňovat jak v primárním právu, tak v sekundárním. Zavedení občanství Unie vzbuzovalo řadu debat v rámci akademické obce. Podle Michaela Dougana můžeme vyzorovat dva extrémní názorové proudy: ten první v čl. 8 SEU nevidí nic jiného než kodifikaci již stávající pozice volného pohybu osob, občanů EU, kteří jsou ekonomicky aktivní či jsou finančně zajištěni ve smyslu pobytových směrnic.¹²¹ Druhá strana názorového tábora zastávala přesvědčení, že čl. 8 SEU může mít daleko drastičtější dopad, protože podle nich rozšiřuje svobodu volného pohybu na každou osobu požívající evropského občanství bez ohledu na její ekonomickou či finanční situaci.¹²²

Z důvodu nejasností byla Amsterodamskou smlouvou do čl. 8 SEU (dnes čl. 20/1 SFEU) vložena specifikace občanství: „*Občanství Unie nenahrazuje, nýbrž doplňuje státní příslušnost členského státu.*“ Státní občanství představuje primární, originální právní status jednotlivce, zatímco unijní status je pouze sekundární, můžeme tedy říci, že je jakousi nadstavbou a má funkci doplňující či akcesorickou.¹²³ Vyjadřuje určitou preferenci státních příslušníků členských zemí v porovnání s občany pocházející ze třetích zemí. Vztahuje se pouze na fyzické osoby, nikoliv právnické, a nabytí a ztráta je v gesci každého členského státu a jeho právního řádu. Smyslem evropského občanství je sjednotit některé aspekty právního postavení osob v rámci Evropské unie a dát mu tak společný základ.¹²⁴

Můžeme říci, že občané Evropské unie získávají práva ve třech hlavních oblastech:¹²⁵

1. **Politická** v podobě aktivního a pasivního volebního práva do místních zastupitelství, do Evropského parlamentu,¹²⁶ petiční právo k Evropskému parlamentu, právo obracet se na veřejného ochránce práv,¹²⁷ obracet se na orgány a poradní instituce Unie v jednom z úředních jazyků a v tomto jazyce obdržet i odpověď.¹²⁸
2. **Diplomatická a konzulární ochrana** ze strany kteréhokoli jiného členského státu, pokud země občana nemá zastoupení v dané třetí zemi.¹²⁹

¹²¹ Směrnice 93/96, 90/364, 90/365.

¹²² DOUGAN, Michael. Fees, Grants, Loans and Dole Cheques: Who Covers The Costs Of Migrant Education Within The EU? *Journal of contemporary european research*, roč. 1, č. 1, s. 8.

¹²³ TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo...*, s. 108.

¹²⁴ Tamtéž, s. 107.

¹²⁵ ŠÍŠKOVÁ, Naděžda, STEHLÍK, Václav. *Evropské právo 1 - ústavní základy Evropské unie*. Praha: Linde, 2007. s. 247.

¹²⁶ SFEU čl. 20/2b.

¹²⁷ Tamtéž, čl. 20/2d.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ SFEU čl. 20/2c.

3. **Ekonomická práva** v podobě svobodného pohybu a pobytu na území jiných členských zemí.¹³⁰

3.5.1 **Oprávnění k pobytu a volnému pohybu**

Poslední zmíněná práva mají z hlediska volného pohybu studentů největší význam, čl. 8a (dnes čl. 21/1 SFEU) stanovuje, že „každý občan Unie má právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států s výhradou omezení a podmínek stanovených v této smlouvě a v opatřeních přijatých k jejímu provedení.“ Občané EU mají tedy právo volně se pohybovat v každém členském státě bez jakékoli diskriminace. Jedná se o obecnou úpravu oprávnění k pobytu a volnému pohybu a kromě výdělečně činných osob zahrnuje i osoby ekonomicky neaktivní, tedy i studenty.

Konkretizaci těchto práv však musíme hledat v sekundární legislativě, ve které mohou být stanovena různá omezení, nesmí však jádro tohoto práva vyprázdnit a musí být zachován efektivní smysl evropského občanství.¹³¹ Studentům přísluší úprava v konsolidující směrnici 2004/38 o právu občanů a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států, dřívější směrnice 93/96, 90/366 upravující pobytová práva studentů. Jednou z hlavních podmínek jsou dostatečné finanční prostředky na pobyt. Studenti nespádají do kategorie ekonomicky aktivních osob, proto jejich právo pobytu v jiném členském státě závisí na jejich finanční soběstačnosti, kterou musí prokázat.¹³²

Zavedení institutu evropského občanství do smluvního rámce dokazuje, že evropská integrace již není integrací pouze ekonomickou, ale získává nový rozměr. Jedná se o důležitý převrat v pojetí volného pohybu osob, od vstoupení Maastrichtské smlouvy v platnost už se nejedná pouze o pohyb pracovníků a podnikatelů, ale o pohyb obyvatel, tedy občanů Evropské unie.¹³³ Je nutné zmínit, že práva občanovi EU neplynou pouze ze Smlouvy, ale i z Listiny základních práv Evropské unie.

Jak jsem již uvedla, povaha a obsah evropského občanství se stala předmětem debat, a proto je zřejmé, že Soudní dvůr nemusel dlouho čekat na to, aby se výkladem evropského občanství zabýval. Z počátku se Soudní dvůr stavěl k institutu evropského občanství odtažitěji a považoval ho za určitý doplněk existujících svobod, postupem času však unijní občanství prohlásil za základní status státních příslušníků členských zemí.¹³⁴ Jak uvádí

¹³⁰ Tamtéž, čl. 20/2a.

¹³¹ TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo...*, s. 109.

¹³² Viz. předcházející kapitola.

¹³³ TÝČ, Vladimír. *Základy práva...*, 180.

¹³⁴ STEHLÍK, Václav, HAMULÁK, Ondřej a PETR, Michal. *Praktikum práva Evropské unie: vnitřní trh: teoretické základy, judikatura, praktické příklady*. Praha: Leges, 2011. s. 89.

O. Kábel, institut evropského občanství se spolu s antidiskriminační klauzulí obsaženou v čl. 12 Smlouvy o ES stal právní normou s širokým aplikačním využitím. Někdy je občanství unie také nazýváno jako „pátá svoboda“ či „svoboda bez vnitřního trhu“.¹³⁵

V následujících dvou podkapitolách se zaměřím na dva klíčové judikáty, ve kterých se Soudní dvůr poprvé vyjadřoval k institutu evropského občanství.¹³⁶

3.5.2 Případ *Martinéz Sala*

Na tomto místě bych se chtěla zabývat judikátem *Martinéz Sala*.¹³⁷ Přestože se přímo nezabývá volným pohybem studentů, má význam pro osoby ekonomicky neaktivní požívající evropského občanství. Zároveň je to první případ, kdy se Soudní dvůr zabýval výkladem evropského občanství.

V tomto judikátu se jedná o španělskou státní příslušnici *Martinéz Sala*, která od svého dětství dlouhodobě pobývala ve Spolkové republice Německo a kde také s přestávkami více než 10 let vykonávala různé závislé činnosti, poté pobírala dávky sociální podpory vyplácené městem Norimberk na základě spolkového zákona o sociální podpoře. Průběžně vždy získala od místních orgánů několik povolení k pobytu, které na sebe navazovaly prakticky bez přerušení. Následně jí byly vydávány doklady, které pouze potvrzovaly, že podala žádost o prodloužení povolení k pobytu. Za této situace zažádala od spolkového státu Bavorsko o dávku na výchovu jejího dítěte, které se v té době narodilo. Její žádost byla místními orgány zamítnuta, protože žadatelka neměla německou státní příslušnost ani oprávnění či povolení k pobytu. Paní *Martinéz Sala* se obrátila na soud, její žaloba však byla zamítnuta s odůvodněním, že nemá povolení k pobytu. Na to dotčená reagovala podáním odvolání k místnímu soudu.¹³⁸ Soud si nebyl jist, zda by se paní *Martinéz Sala* mohla odvolávat na unijní úpravu obsaženou v nařízeních, proto se na Soudní dvůr obrátil se sérií předběžných otázek.

Soudní dvůr došel k závěru, že paní *Martinéz Sala* měla právo pobytu vycházející přímo ze Smlouvy o Evropské unii, která vstoupila v platnost 1. listopadu 1993: „[...] navrhovatelka [má] právo pobytu podle článku 8a Smlouvy o ES, podle něhož „Každý občan Unie má právo svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států [...]. Podle čl. 8 odst. 1 Smlouvy o ES je občanem Evropské unie každá osoba, která má státní příslušnost

¹³⁵ KÁBELA, Ondřej. *Občanství Evropské unie...*, s. 619.

¹³⁶ Více k evropskému občanství: GEORGIEV, Jiří. *Evropské občanství*. In ŠIŠKOVÁ, Naděžda a kol. *Evropské právo 2 – Jednotný vnitřní trh*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 47 – 63.

¹³⁷ Rozsudek ze dne 12. května 1998, *María Martinéz Sala v Freistaat Bayern*, C-85/96, ECR 1998, s. I-02691.

¹³⁸ Bayerisches Landessozialgericht.

členského státu.¹³⁹ Soudní dvůr dále odmítá, aby se dotčená osoba dovolávala čl. 8a Smlouvy, aby jí bylo nově přiznáno pobytové právo, protože „[...] je nesporné, že takové oprávnění jí již bylo uděleno, přestože jí bylo odmítnuto vydat povolení k pobytu.“¹⁴⁰ Soudní dvůr vycházel z úpravy evropského občanství ve Smlouvě, která má osobní působnost a vztahuje se tak na paní Martíéz Sala, protože je státní příslušnicí členského státu a její pobyt na území Spolkové republiky Německo byl legální.¹⁴¹

Soudní dvůr označil držení formálního průkazu pouze za deklaratorní, nikoliv konstitutivní a paní Martínéz Sala nemohla být zkrácena na svých právech jen z důvodu, že daný dokument neměla. Opatření vyplývající z německé právní úpravy platící pouze pro cizince představovala diskriminaci na základě národnosti protože „[...] právo Společenství brání tomu, aby pro získání nároku na příspěvek na výchovu dítěte členský stát vyžadoval od státních příslušníků jiných států, kteří jsou oprávněni pobývat na jeho území, předložení řádného povolení k pobytu vystaveného vnitrostátním správním orgánem, zatímco vlastní státní příslušníci jsou pouze povinni mít bydliště nebo místo obvyklého pobytu v tomto členském státě.“¹⁴² Soudní dvůr postavil tuto argumentaci přímo na čl. 6 Smlouvy o ES a přiznal tak paní Martínéz Sala nárok na dávku určenou k výchově přímo na základě Smlouvy a konstatoval porušení antidiskriminačních ustanovení Smlouvy.

Přínos rozsudku spočívá zejména ve dvou aspektech:

1. Pouhá skutečnost, že paní Martínéz Sala měla evropské občanství a na území jiného členského státu pobývala v souladu se zákonem, byla dostačující, aby její případ spadal do oblasti působnosti Smlouvy o ES.
2. Soudní dvůr přiznal nárok na finanční pomoc vyplývající ze Smlouvy a institutu evropského občanství i občanům, kteří nejsou ekonomicky aktivními.

J. Steiner a L. Woods uvádí, že rozsudek ve věci Martínéz Sala představuje „[...] počátek postupného zrušení vazby mezi nabytím práv a výkonem ekonomické činnosti.“¹⁴³ Tento rozsudek se sice netýkal studentů, ale naznačoval, že studenti se také budou moci v případě rovného zacházení a přístupu k příspěvkům spoléhat na čl. 6 Smlouvy o ES zakazující diskriminaci na základě národnosti. Daná problematika bude předmětem následující podkapitoly týkající se velmi významného rozsudku ve věci Grzelczyk.

¹³⁹ Rozsudek ze dne 12. května 1998, *María Martínéz Sala v Freistaat Bayern*, C-85/96, ECR 1998, s. I-02691, bod 59.

¹⁴⁰ Tamtéž, bod 60.

¹⁴¹ Tamtéž, bod 61.

¹⁴² Tamtéž, bod 65.

¹⁴³ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10..., s. 547.

3.5.3 Příklad Grzelczyk

Rozsudek Grzelczyk představuje nejdůležitější rozhodnutí ve vztahu k evropskému občanství, volného pohybu studentů a poskytování sociálních výhod studentům. Jeho význam bezesporu dokreslují četné komentáře akademiků a odkazy v literatuře na tento rozsudek.

Případ Grzelczyk¹⁴⁴ se týká francouzského státního příslušníka, který se za studiem tělesné výchovy na katolické univerzitě v Louvain-la-Neuve přestěhoval do Belgie. Během prvních tří let studia si přivydělával na své životní náklady – na studium, ubytování a také aby získal úlevy při placení. Ve čtvrtém a pátém ročníku se věnoval psaní závěrečné práce a absolvování povinné stáže, proto požádal CPAS¹⁴⁵ o vyplacení dávky zvané minimex, což byla belgická sociální dávka životního minima, nepříspěvkového typu. Daný úřad mu zprvu nárok na dávku minimex přiznal, ale záhy na to mu byla odepřena z důvodu jiné státní příslušnosti nežli belgické. Odůvodnění bylo následující: „Dotčená osoba je státním příslušníkem EHS zapsaným jako student.“¹⁴⁶ Rudy Grzelczyk toto rozhodnutí napadl u místního soudu. CPAS však založil svoji argumentaci na čl. 7 odst. 2 nařízení Rady č. 1612/68 o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství a domníval se, že „[...] R. Grzelczyk nespĺňuje podmínky pro to, aby se mohl domáhat tohoto rozšíření působnosti minimex, jelikož jeho status studenta neumožňuje, aby byl považován za pracovníka, a jeho pobyt v Belgii není výsledkem uplatnění zásady volného pohybu pracovníků.“¹⁴⁷ Místní soud¹⁴⁸ si nebyl jist výkladem ustanovení o evropském občanství, proto přerušil řízení a obrátil se na Soudní dvůr se dvěma předběžnými otázkami.¹⁴⁹

První vznesená otázka se týkala výkladu primárního práva, konkrétně čl. 6 a 8 Smlouvy o ES upravující zákaz diskriminace a evropské občanství. Soud se ptal, zda brání právo Společenství tomu, aby byl minimex vyplácen pouze státním příslušníkům členských zemí, na které se vztahuje nařízení 1612/68 a ne všem občanům Unie.¹⁵⁰ Druhá otázka se týkala

¹⁴⁴ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193.

¹⁴⁵ Centre public d'action sociale – Veřejné centrum sociální pomoci.

¹⁴⁶ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 12.

¹⁴⁷ Tamtéž, bod 13.

¹⁴⁸ Tribunal du travail de Nivelles.

¹⁴⁹ Vzhledem k tomu, že se R. Grzelczyk nacházel ve svízelné situaci, byla mu poskytnuta paušální částka na sociální pomoc. Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 14.

¹⁵⁰ Tamtéž, bod 14/1.

směrnice 93/96/EHS o právu pobytu pro studenty a možnosti vyloučení z nároku na dávku minimex.¹⁵¹

Budu se zabývat vyjádřením Soudního dvora pouze k první předběžné otázce, protože vzhledem k tomu, že druhá otázka byla podpurná, Soudní dvůr na ni odpověděl v rámci té první. Soudní dvůr poukázal na skutečnost, „[...] že R. Grzelczyk nemá belgickou státní příslušnost, představuje jedinou překážku toho, aby mu byl přiznán nárok na minimex, a je tedy nesporné, že se jedná o diskriminaci pouze na základě státní příslušnosti.“¹⁵² Takovou diskriminaci Smlouva výslovně zakazuje v čl. 6 a je nutné, aby obsah tohoto článku byl vykládán „[...] ve spojení s ustanoveními Smlouvy o občanství Unie.“¹⁵³ Soudní dvůr považuje **status občana Unie jako základní status státních příslušníků členských zemí**, který umožňuje těm, kteří „[...] se nacházejí ve stejné situaci, požívat, bez ohledu na jejich státní příslušnosti a s výhradou výjimek výslovně stanovených v tomto ohledu, stejného právního zacházení.“¹⁵⁴ Z této části rozsudku tedy vyplývá, že Rudy Grzelczyk měl nárok na získání sociální dávky životního minima na základě evropského občanství, které je základním statutem státních příslušníků členských zemí. Soudní dvůr použil jako podpurný argument to, co judikoval v předcházejícím případě *Martínez Sala* a to, že občan Unie, „[...] který legálně pobývá na území hostitelského členského státu, se může dovolávat článku 6 Smlouvy ve všech situacích spadajících do věcné působnosti práva Společenství.“¹⁵⁵ Podmínku legálního pobytu R. Grzelczyk splňoval, proto se mohl dovolávat ustanovení ze směrnice 93/96 o právu pobytu pro studenty při splnění podmínek v ní uvedených – dostatečné prostředky, aby se během pobytu nestal zátěží pro systém sociálního zabezpečení v hostitelské zemi, být zapsán do uznaného vzdělávacího zařízení a mít uzavřené nemocenské pojištění vůči všem rizikům. Soudní dvůr uvádí, že směrnice 93/96 „[...]nepožaduje prostředky v určité výši ani nevyžaduje, aby jejich existence byla prokázána konkrétními dokumenty. Jde pouze o prohlášení nebo jakýkoli jiný, přinejmenším rovnocenný, způsob, který studentovi umožňuje prokázat dotyčnému vnitrostátnímu orgánu, že má pro sebe, jakož i případně pro svého manžela nebo manželku a nezaopatřené děti, dostatečné prostředky[...].“¹⁵⁶ Jak uvádí J. Steiner a L. Woods,¹⁵⁷ ke zrušení požadavku dostatečných prostředků uvedených ve směrnici 93/96 v tomto rozsudku nedochází. V případě, že student nemá dostatečné

¹⁵¹ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 14/2.

¹⁵² Tamtéž, bod 29.

¹⁵³ Tamtéž, bod 30.

¹⁵⁴ Tamtéž, bod 31.

¹⁵⁵ Tamtéž, bod 32.

¹⁵⁶ Tamtéž, bod 40. Více ke směrnici 93/96 v kapitole 2.2.2.

¹⁵⁷ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10..., s. 548.

prostředky, hostitelský členský stát může právo pobytu studentovi odebrat, nicméně to nemůže provádět automaticky. Dále uvádějí, že samotný fakt, že student žádá o příspěvek, může být důkazem toho, že se stal zátěží pro systém sociálního zabezpečení, a tím se student dostane do uzavřeného kruhu.

V čl. 3 pobytové směrnice pro studenty je uvedeno, že „*tato směrnice nezakládá pro studenty požívající právo pobytu nárok na výplatu stipendií od hostitelského státu.*“¹⁵⁸ Toto ustanovení sice brání migrujícím studentům v nároku na získání stipendií v zemi, kde studují, na druhou stranu však „[...] *žádné ustanovení uvedené směrnice nevyklučuje osoby, na něž se vztahuje, z nároku na sociální dávky.*“¹⁵⁹ Soudní dvůr poukazuje na určitou finanční solidaritu vůči státním příslušníkům jiných členských zemí, „[...] *zejména pokud jsou obtíže, kterým čelí osoba požívající práva pobytu, přechodné povahy,*“¹⁶⁰ jako v případě R. Grzelczyka.¹⁶¹ V úvodní části směrnici 93/96 je výslovně uvedeno, že „[...] *osoby požívající práva pobytu se nesmí stát přílišným zatížením pro veřejné finance hostitelského členského státu.*“¹⁶² Pokud se podíváme na formulaci této podmínky, můžeme z ní vyvodit, že beneficiant této směrnice „[...] *se může stát určitou zátěží pro hostitelský členský stát, zejména v případě, kde závislost má pouze dočasný charakter.*“¹⁶³

Odpověď Soudního dvora na předběžné otázky předložené místním soudem by se dala shrnout následovně: „*Články 6 a 8 Smlouvy o ES [...] brání tomu, aby byl nárok na takovou sociální dávku nepřispěvkového typu, jako je minimex, podmíněn, pokud jde o státní příslušníky jiných členských států než hostitelského členského státu, na jehož území uvedení státní příslušníci legálně pobývají, tím, že posledně uvedení spadají do působnosti nařízení č. 1612/68, ačkoli na státní příslušníky hostitelského členského státu se žádná taková podmínka nevztahuje.*“¹⁶⁴

Rozhodnutí Soudního dvora ve věci Grzelczyk přináší velký obrat v oblasti sociálních dávek poskytovaných studentům. Doposud tyto dávky studentům nebyly přiznávány (případ Brown). Soudní dvůr uvedl, že „[...] *charakter Společenství se od rozhodnutí ve věci Brown*

¹⁵⁸ Směrnice Rady 93/96 EHS ze dne 29. října 1993 o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 317, 18. prosince 1993, s. 0059-0060.

¹⁵⁹ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 39.

¹⁶⁰ Tamtéž, bod 44.

¹⁶¹ O. Kabela uvádí, že tato finanční solidarita nemůže být úplně bezbřehá, logicky solidarita končí tam, kde by mohlo dojít k jejímu zneužití. Více: KÁBELA, Ondřej. *Občanství Evropské unie...*, s. 620.

¹⁶² Směrnice Rady 93/96 EHS ze dne 29. října 1993 o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 317, 18. prosince 1993, s. 0059-0060.

¹⁶³ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8. ..., s. 382.

¹⁶⁴ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 46.

změnil, především díky zavedení evropského občanství.¹⁶⁵ Tento rozsudek v podstatě zrušil zásady, ke kterým Soudní dvůr došel před třinácti lety. V případech, kde členský stát svým občanům neklade podmínku být pracovníky, aby mohli získat určité výhody, nemůže po migrujících občanech Společenství chtít, aby spadali do oblasti působnosti nařízení Rady 1612/68, pokud žádají o stejné výhody.

Opravdový dopad evropského občanství v obou případech, jak *Martínéz Sala*, tak *Grzelczyk*, lze vidět ve vztahu k diskriminaci, kdy občan členské země pobývající v hostitelském členském státě se v případech spadajících do působnosti Smlouvy může spoléhat na princip zákazu diskriminace na základě národnosti uvedeného v čl. 6 a na ustanovení o evropském občanství v čl. 8 Smlouvy.

3.6 Závěr

V této kapitole jsem se snažila o nastínění judikatury, která byla pro samotný rozvoj volného pohybu studentů klíčová. V případech *Casagrande* a *Forcheri* Soudní dvůr zajistil rodinným příslušníkům komunitárních pracovníků rovný přístup ke vzdělání v hostitelské členské zemi. V případě *Gravier* již nefiguruje komunitární pracovník či jeho rodinní příslušníci, ale studentka, která se dožaduje zrušení poplatku *Minerval*, který byl v rozporu s antidiskriminační klauzulí. Se svým požadavkem uspěla, a tak mohl být položen jeden ze základních kamenů volného pohybu studentů. V případě *Blaizot* Soudní dvůr zahrnul vysokoškolská studia do odborného vzdělávání, tím tak studentům otevřel možnost studia v jiném hostitelském členském státě. Možnost studia v jiném členském státě by však byla k ničemu, pokud by studenti zároveň neměli pobytové práva. Ta byla Soudním dvorem studentům přiznána po dobu probíhajícího studia v případě *Raulin*.

Maastrichtská smlouva přináší zavedení institutu evropského občanství do smluvního rámce. Evropská integrace už není pouze integrací ekonomickou, ale dostává nový rozměr. Právo volného pohybu a pobytu v rámci Evropské unie získávají všichni její občané, nejen osoby ekonomicky aktivní, jak tomu bylo na počátku integrace. Michal Petr poukazuje na to, že i tak není volný pohyb osob zcela odtržen od ekonomické stránky, stále platí, že migrující osoba se nesmí stát zátěží pro hostitelský členský stát.¹⁶⁶ Zavedení evropského občanství však neznamená, že volný pohyb nemá žádná omezení. Stále musíme mít na paměti, že práva

¹⁶⁵ STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8. ..., s. 386.

¹⁶⁶ PETR, Michal. *Volný pohyb osob*. In ŠÍŠKOVÁ, Naděžda a kol. *Evropské právo 2 - Jednotný vnitřní trh*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 37.

plynoucí z evropského občanství podléhají omezení z důvodu veřejného pořádku, veřejného zdraví a veřejné bezpečnosti.

Soudní dvůr se výkladem evropského občanství úplně poprvé zabýval v případě *Martinéz Sala*, který se sice netýkal studentů, ale osoby ekonomicky neaktivní. Paní *Martinéz Sala* byla pobyťová práva přiznána na základě evropského občanství. Rozsudek znamenal počátek postupného zrušení vazby mezi nabytím práv a výkonem ekonomické činnosti. Lze říci, že judikát *Grzelczyk* představuje nejpodstatnější rozsudek ve vztahu k evropskému občanství, volnému pohybu studentů a poskytování sociálních výhod studentům. Status občana unie je podle Soudního dvora základním statusem státních příslušníků členských zemí a umožňuje těm, kteří se nacházejí ve stejné situaci, stejného právního zacházení, bez ohledu na jejich státní příslušnost.¹⁶⁷

V následující kapitole bude rozebrána další judikatura Soudního dvora, ve které je institut evropského občanství dále rozvíjen.

¹⁶⁷ Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193, bod 30.

4 Vybraná problematika volného pohybu studentů

V této kapitole bych se ráda zaměřila na dva problémy, které v současné době představují hlavní překážky ve volném pohybu studentů, a na judikaturu k nim se vážící.

4.1 Nárok studentů na finanční podporu

V mé práci jsem se již zmínila o prvních případech týkajících se nároků studentů na získání sociálních dávek, kdy Soudní dvůr v judikatuře odmítl ekonomicky neaktivním osobám nárok na jejich získání (případ Brown). Postupný zvrat přichází s Maastrichtskou smlouvou a se zavedením občanství Unie. Jak uvádí K. Hailbronner, „[...] *Soudní dvůr krůček po krůčku eliminoval rozdíl mezi ekonomicky aktivními a neaktivními osobami v přístupu k sociálním dávkám.*“¹⁶⁸ Byly to případy *Martínez Sala* a *Grzelczyk*, které otevřely dveře ekonomicky neaktivním osobám k přístupu k sociálním dávkám z titulu evropského občanství.

4.1.1 Sociální nároky vůči vlastnímu státu – případ D’Hoop

Na tomto místě bych se chtěla blíže podívat na judikát D’Hoop,¹⁶⁹ který se určitým způsobem vymyká, neboť se týká požadavku sociálních nároků vůči vlastnímu státu, nikoliv státu hostitelskému.

Slečna D’Hoop, státní příslušnice Belgie, vystudovala střední školu ve Francii. Na základě uznání francouzského diplomu pokračovala ve své domovské zemi v univerzitním studiu. Po jeho ukončení využila možnosti zažádat o sociální podporu sloužící k překlenutí období, než získá první zaměstnání. Žádost byla místními úřady zamítnuta, protože k získání dané podpory bylo nutné mít středoškolský diplom získaný v Belgii, nikoli ve Francii. Slečna D’Hoop napadla toto rozhodnutí u soudu¹⁷⁰ z důvodu porušování zákazu diskriminace.

Soudní dvůr opět vycházel z institutu občanství EU, který je základním statutem příslušníků členských zemí a „*vzhledem k tomu, že občanu Unie musí být ve všech členských státech přiznáno totéž právní zacházení jako to, které se přiznává státním příslušníkům těchto členských států nacházejícím se v těžké situaci, bylo by neslučitelné se svobodou volného pohybu, aby se na něj použilo méně příznivé zacházení v členském státě, jehož je státním příslušníkem, než jakého by požíval, kdyby nevyužil možností poskytnutých Smlouvou v oblasti*

¹⁶⁸ HAILBRONNER, Kay. *Union Citizenship...*, s. 9.

¹⁶⁹ Rozhodnutí ze dne 11. července 2002, *Marie-Nathalie D’Hoop v. Office national de l’emploi*, C-224/98, ECR 2002, s. I-06191.

¹⁷⁰ Tribunal du travail de Liège.

volného pohybu.¹⁷¹ Dále Soudní dvůr odmítl možnost občana Unie být ve vlastní zemi sankcionován za to, že využil práva volného pohybu a pobytu. Navíc samotná úprava vzdělávání ve Smlouvě směřuje k podpoře mobility studentů a učitelů.

Soudní dvůr judikoval rozpor s antidiskriminační klauzulí, protože „[...] vnitrostátní právní úprava [zavádí] rozdíl v zacházení mezi belgickými státními příslušníky, kteří absolvovali celé středoškolské studium v Belgii, a těmi, kteří na základě využití své svobody pohybu získali diplom o ukončení středoškolského studia v jiném členském státě.“¹⁷² Taková nerovnost zacházení je diskriminující a tudíž neslučitelná s unijním právem. Slečna D’Hoop tak na danou překlenovací dávku měla nárok.

Na rozdíl od případu Grzelczyk, kde působnost čl. 12 Smlouvy ES byla rozšířena na osoby ekonomicky neaktivní, v případě D’Hoop můžeme vidět další posun ve výkladu tohoto článku, a to v rozšíření jeho působnosti i na občany Unie vlastního státu.

4.1.2 Přístup ke zvýhodněným studentským půjčkám – případ Bidar

Dalším případem, kterým bych se chtěla zabývat, je rozhodnutí ve věci Bidar.¹⁷³ V případě vystupuje Dany Bidar a ministr školství a odborného vzdělávání.¹⁷⁴ Jádrem sporu je zamítnutí žádosti pana Bidara o dotovanou studentskou půjčku směřující k pokrytí jeho životních nákladů.

Pan Bidar, francouzský státní příslušník, ve Spojeném království vystudoval střední školu bez toho, aby zažádal o sociální podporu. Poté započal studium ekonomie na univerzitě v Londýně, byl příjemcem podpory sloužící k pokrytí školného, studentská půjčka na pokrytí životních nákladů mu byla však odepřena, a to z důvodu, že nebyl usazen ve Spojeném království a nelze jej tedy považovat za osobu dostatečně integrovanou v britské společnosti.¹⁷⁵ Z pohledu odpovědného orgánu by mu nárok na studentskou půjčku vznikl, pokud by byl na území Spojeného království usazen po dobu tří let, byl by tak do společnosti dostatečně integrován. Pan Bidar namítal, že tento požadavek je v rozporu s antidiskriminační klauzulí uvedené v čl. 12 Smlouvy o ES a že sice udělení stipendia nespadá do působnosti Smlouvy, ale v případě studentských půjček je tomu jinak. Odpovědný orgán odmítl udělení podpory ve formě stipendia či půjčky na základě rozhodnutí Soudního dvora v případech Lair

¹⁷¹ Rozhodnutí ze dne 11. července 2002, *Marie-Nathalie D’Hoop v. Office national de l’emploi*, C-224/98, ECR 2002, s. I-06191, bod 30.

¹⁷² Tamtéž, bod 33.

¹⁷³ Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921.

¹⁷⁴ London Borough of Ealing a Secretary of State for Education and Skills.

¹⁷⁵ Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921, bod 22.

a Brown, protože nespádají do oblasti působnosti čl. 12 Smlouvy o ES. Dále vyloučil, že by se na pana Bidara vztahovala ustanovení z nařízení č. 1612/68 či uplatňování nároků na získání studentské půjčky na základě pobytové směrnice 93/96.

Případ doputoval až k Soudnímu dvoru, který se k danému problému měl vyjádřit v rámci položených předběžných otázek. Britský soudní orgán chtěl znát odpověď na otázku, zda zůstává podpora na životní náklady poskytovaná studentům univerzit ve formě dotovaných půjček či stipendií i nadále mimo působnost Smlouvy ES pro účely čl. 12 Smlouvy ES.¹⁷⁶

Soudní dvůr ve své odpovědi poukázal na nutnost přihlídnutí k ustanovením týkající se evropského občanství a zmínil také dřívější judikát Grzelczyk, ve kterém došel k závěru, že „*Status občana Unie je totiž předurčen být základním statusem státních příslušníků členských států umožňujícím těm, kteří se nacházejí ve stejné situaci, požívat bez ohledu na jejich státní příslušnost stejného právního zacházení, s výhradou výjimek, které jsou v tomto ohledu výslovně stanoveny.*“¹⁷⁷ A dále: „*Podle ustálené judikatury se občan Unie, který legálně pobývá na území hostitelského členského státu, může dovolávat článku 12 [Smlouvy] ES ve všech situacích spadajících do oblasti působnosti ratione materiae práva Společenství.*“¹⁷⁸

Z pohledu Soudního dvora panu Bidarovi náleželo právo pobytu vyplývající z čl. 18 Smlouvy ES a směrnice 90/364 o právu pobytu.¹⁷⁹ Od doby, kdy byla vydána rozhodnutí v případech Lair a Brown, Smlouva o EU zavedla institut evropského občanství a vložila do smluvního rámce kapitolu věnovanou všeobecnému a odbornému vzdělávání a vzhledem k těmto skutečnostem, „*[...] situace občana, který legálně pobývá v jiném členském státě, spadá do působnosti Smlouvy ve smyslu prvního pododstavce čl. 12[Smlouvy] ES s ohledem na získání podpory poskytované studentům ať již ve formě dotované půjčky, nebo stipendia a směřující k pokrytí jeho životních nákladů.*“¹⁸⁰ Nicméně studenti, kteří požívají práva pobytu na základě směrnice 93/96 „*[...] nemohou založit na této směrnici žádný nárok na platbu podpory na své životní náklady.*“¹⁸¹ Daná skutečnost je vyloučena v čl. 3 pobytové směrnice pro studenty, protože tato stipendia i nadále zůstávají mimo rozsah působnosti Smlouvy. I přes tyto skutečnosti má však pan Bidar právo dovolávat se zásady rovného zacházení a „*[...] podpora poskytovaná ať již ve formě dotovaných půjček, nebo stipendií*

¹⁷⁶ Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921, bod 27/1.

¹⁷⁷ Tamtéž, bod 31.

¹⁷⁸ Tamtéž, bod. 32.

¹⁷⁹ Směrnice Rady 90/364 EHS ze dne 28. června o právu pobytu. Úř. věst. L 180, 13. července 1990, s. 0026-0027.

¹⁸⁰ Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921, bod 42.

¹⁸¹ Tamtéž, bod 45.

*studentům legálně pobývajícím v hostitelském členském státě a směřující k pokrytí jejich životních nákladů spadá do rozsahu působnosti Smlouvy pro účely zákazu diskriminace [...].*¹⁸²

V další části rozsudku se Soudní dvůr zabýval takovými kritérii, aby podmínky pro udělení podpory byly založeny na „[...] *objektivně odůvodnitelných hlediscích nezávislých na státní příslušnosti.*“¹⁸³ Britské orgány pro udělení podpory pro studenty vyžadovaly tříletý pobyt ve Spojeném království před započítáním studia a bydliště první den započítání studia na území Anglie či Walesu. Soudní dvůr se domníval, že dané podmínky značně znevýhodňují příslušníky jiných členských zemí. Také znovu poukázal na judikát Grzelczyk a určitou finanční solidaritu se státními příslušníky jiných členských zemí, která by však neměla přerůst v nepřiměřenou zátěž.¹⁸⁴ Soudní dvůr sice potvrdil možnost požadavku na určitý stupeň integrace do společnosti daného státu, na druhou stranu však odmítl, aby britské úřady stanovovaly podmínky, které by v podstatě znemožnily osobám jiných členských států s žádostí o stipendium uspět. Závěr tedy zněl, že požadavek tříletého pobytu byl slučitelný s unijním právem a představuje opodstatněnou podmínku, která odpovídá legitimnímu cíli.¹⁸⁵

V tomto rozsudku došlo k překonání předešlé judikatury, když Soudní dvůr došel k závěru, že studentské půjčky a stipendia spadají do působnosti unijního práva ve smyslu čl. 12 Smlouvy ES.¹⁸⁶

Rozhodnutí ve věci Bidar však ponechalo jednu otevřenou otázku, zda je ekonomicky neaktivní student oprávněn získat stipendium či studentskou půjčku i přes skutečnost, že nedokončil pětiletý pobyt vyžadovaný ve směrnici 2004/38 pro získání trvalého pobytu, přestože ostatní skutečnosti naznačují, že daný student je dostatečně integrován do společnosti hostitelského členského státu. Koen Lenaerts uvádí, že podle „[...] *znění čl. 24/2 směrnice 2004/38 je [odpověď] negativní. V daném ustanovení je uvedeno, že členský stát není povinen udělovat stipendia či studentské půjčky studentům před nabytím práva trvalého pobytu a kteří nejsou zaměstnanými osobami, osobám samostatně výdělečně činným, osobám ponechávajícím si takové postavení a jejich rodinným příslušníkům.*“¹⁸⁷ Je nutné podotknout,

¹⁸² Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921, bod 48.

¹⁸³ Tamtéž, bod 49.

¹⁸⁴ LYČKA, Martin a kol. *Komentovaná...*, s. 121.

¹⁸⁵ Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921, bod 60, 61.

¹⁸⁶ CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Vyd. 2. Oxford: Oxford University Press, 2011. s. 516.

¹⁸⁷ LENAERTS, Koen. *European Union Citizenship, National Welfare Systems and Social Solidarity. Jurisprudencija*, 2011, roč. 18, č. 2, s. 406.

že Soudní dvůr rozhodoval v době, kdy výše zmíněná směrnice byla čerstvě vydána, ale nebyla ještě implementována. M. Lyčka uvádí, že „[...]svým rozhodnutím tak Soud nepřímou vyložil směrnicí *contra legem*, neboť v případě pana Bidara, který ve své podstatě učebnicově splňoval podmínky aplikace příslušného ustanovení [čl. 24/2] směrnice 2004/38, Soudu postačovalo jako záruka dostatečné integrace v jiném členském státě tříleté studium v tomto státě.“¹⁸⁸ Soudní dvůr v tomto případě rozhodoval podle dřívější právní úpravy, což vyvolalo vlnu nevole u odborné veřejnosti, a to z důvodu nejen snižování legitimacy právního předpisu, ale i právní jistoty všech zúčastněných stran.¹⁸⁹

4.1.3 Podmínky stanovené členskými státy pro udělování stipendií – případ Förster

Nyní se zaměřím na případ Förster,¹⁹⁰ který do jisté míry navazuje na výše rozebraný judikát Bidar. Jak uvádí M. Lyčka, dané rozhodnutí bylo netrpělivě očekáváno odbornou veřejností, protože mělo nastínit, jakým směrem se bude ubírat judikatura zabývající se studentskou finanční pomocí a jak se Soudní dvůr vypořádá s rozhodnutím ve věci Bidar a nesouladem s ustanoveními směrnice 2004/38.¹⁹¹

Případ se týká slečny Jacqueline Förster, německé státní příslušnice, která se v roce 2000 usadila v Nizozemí a začala studovat obor učitelství pro základní školy. Během jejího studia vykonávala několik zaměstnání. Po úspěšném složení bakalářské zkoušky přijala pracovní nabídku na pozici sociální pracovníce, poté přerušila veškerou pracovní činnost na období od července 2003 do prosince 2003, kterou znovu obnovila po dokončení vysokoškolského studia. Během svého studia pravidelně dostávala stipendium na životní náklady, protože byla považována za pracovníka ve smyslu čl. 39 Smlouvy ES a podle čl. 7, odst. 2 nařízení č. 1612/68 měla postavení studenta rovnocenného s nizozemskými studenty ve vztahu ke stipendii pokrývající životní náklady. Při kontrole místní orgán zjistil, že slečna Förster v určitém období nevykonávala pracovní činnost za úplatu, proto ji nařídil navrácení bezdůvodně vyplacené částky. Případ se tedy dostal k alkmarskému soudu, který však argumenty slečny Förster zamítl, protože v daném období nevykonávala žádnou skutečnou práci a její odvolání se na případ Bidar také nebyl brán v potaz, protože „[...] před svým

¹⁸⁸ LYČKA, Martin. Případ slečny Foerster: Právo členských států stanovovat podmínky pro udělování studentských stipendií. *Jurisprudence*, 2009, č. 2, s. 46.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Rozsudek ze dne 18. listopadu 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507.

¹⁹¹ LYČKA, Martin. Případ slečny Foerster..., s. 45-46.

*bakalářským studiem pedagogiky nebyla nijak integrována do nizozemské společnosti.*¹⁹² Slečna Förster podala odvolání s tím, že se odvolávala na fakt, že „[...] během dotčeného období byla dostatečně integrována do společnosti [...]“¹⁹³ ve smyslu judikatury případu Bidar.

Odvolací soud se obrátil na Soudní dvůr s předběžnými otázkami týkající se výkladu čl. 7 nařízení č. 1251/70,¹⁹⁴ zda se dané ustanovení vztahuje na studenty, kteří do Nizozemí přišli zejména kvůli studiu a ze začátku souběžně pracovali, později však pracovní činnost ukončili. Pokud by byla slečna Förster komunitárním pracovníkem, měla by možnost získat dané stipendium na základě uvedených ustanovení. Problém se však týká doby, kdy nevykonávala pracovní činnost a nemohla být tedy považována za komunitárního pracovníka ve smyslu výše uvedených předpisů.

Následující předběžné otázky se týkaly výkladu čl. 12 Smlouvy ES a studentské pobytové směrnice 93/96 a možnosti dovolávat se stipendia na základě antidiskriminační klauzule. Rozhodnutí ve věci Bidar přimělo nizozemské orgány ke změně legislativy a vydalo hlavní zásady upravující žádosti o stipendium pro studenty Evropské unie, Evropského hospodářského prostoru a Švýcarska. Jednou z podmínek bylo stanovení požadavku nepřetržitého pětiletého pobytu na území Nizozemí v období před požádáním o stipendium. Nizozemský odvolací soud se tedy také tázal na slučitelnost požadavku pětiletého pobytu pro státní příslušníky jiného členského státu s antidiskriminační klauzulí.

Soudní dvůr potvrdil možnost dovolávat se čl. 12 Smlouvy ES, protože situace, ve které se slečna Förster nacházela, spadá „[...] pod výkon svobody pohybu a pobytu na území členských států přiznané článkem 18 [Smlouvy] ES,¹⁹⁵ tudíž spadá do oblasti působnosti *ratione materiae* práva Společenství. Zde vidíme paralelu s případem Bidar, jak slečna Förster, tak pan Bidar se nacházeli ve velmi podobné situaci a je zřejmé, že její požadavek bude posuzován podle komunitárního práva. Pobytová směrnice 93/96 sice v čl. 3 vylučovala nárok na získání stipendií od hostitelského státu, ale jak jsem již uvedla u případu Bidar, daná směrnice byla nahrazena konsolidující směrnicí 2004/38, která při splnění určitých podmínek právo na získání finanční podpory přiznává. Soudní dvůr nevyklučuje možnost požádat

¹⁹² Rozsudek ze dne 18. listopadu 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507, bod 22.

¹⁹³ Tamtéž, bod 23.

¹⁹⁴ „Právo na rovné zacházení stanovené nařízením Rady (EHS) č. 1612/68 se vztahuje také na osoby, na které se vztahuje toto nařízení.“ Nařízení Komise (EHS) 1251/70 ze dne 29. června 1970, o právu pracovníků zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání v tomto státě. Úř. věst. L 142, 30. června 1970, s. 0024-0026.

¹⁹⁵ Rozsudek ze dne 18. listopadu 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507, bod 37.

o stipendium na základě čl. 18 Smlouvy ES a tím tak nepřímo aplikuje to, co je stanoveno v nové konsolidující směrnici 2004/38.

Pokud se podíváme na požadavek pětiletého pobytu, můžeme konstatovat, že ten slečna Förster nesplňovala. Soudní dvůr se musel zabírat otázkou, zda požadavek pětiletého pobytu je legitimní a je přiměřený ve vztahu k cíli sledovaného hostitelským členským státem. Daný požadavek považuje za „[...] vhodný k tomu, aby zajistil, že žadatel o dotčené stipendium na životní náklady je v hostitelském členském státě integrován.“¹⁹⁶ Podmínka pětiletého pobytu tak byla v souladu s komunitárním právem a „[...] nemůže být považována za nepřiměřenou zejména vzhledem k uplatňovaným požadavkům ohledně stupně integrace cizích státních příslušníků v hostitelském členském státě.“¹⁹⁷ Generální advokát byl však opačného názoru a daný požadavek nepokládal za přiměřený.¹⁹⁸ M. Lyčka uvádí, že pokud by Soudní dvůr řekl, že je daná podmínka pro zajištění integrace nadbytečná, tím by slečně Förster přiznal nárok na dané stipendium i za období, kdy nevykonávala pracovní činnost za úplatu, znovu by tak byl proti čl. 24/2 směrnice 2004/38 stanovující nárok na získání podpory při studiu po nabytí práva trvalého pobytu, tedy po pěti letech.¹⁹⁹ Zde vidíme určitý obrat v rozhodování Soudního dvora, protože se mu podařilo sjednotit judikaturu s čl. 24/2 konsolidující směrnice 2004/38. Vystává otázka, jak by se Soudní dvůr zachoval, kdyby doba pobytu požadovaná nizozemskými orgány byla rozdílná od doby stanovené ve směrnici 2004/38.²⁰⁰

Nicméně Soudní dvůr nevyklučuje možnost, aby daný hostitelský stát udělil studentům stipendium pokrývající životní náklady bez toho, aby splnili požadavek pobytu po dobu pěti let, pokud uzná, že je ve společnosti již dostatečně integrován.

Závěrem můžeme shrnout, že student požívající evropského občanství má jak právo pobytu v hostitelském členském státě, tak možnost žádat o stipendium pokrývající jeho životní náklady. Členský stát však dané stipendium nemusí vyplácet automaticky a vždy má možnost spolehnout se na ustanovení konsolidující směrnice, na základě které má student nárok na získání stipendia či půjčky na studium po pětiletém pobytu. Hostitelský členský stát

¹⁹⁶ Rozsudek ze dne 18. listopadu 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507, bod 52.

¹⁹⁷ Tamtéž, bod. 54.

¹⁹⁸ „Podle mého názoru tomu tak není v případě požadavku pěti let pobytu, jelikož lze rozumně předpokládat, že řada studentů může prokázat podstatný stupeň integrace do společnosti značně dříve, než-li tato lhůta uplyne. Tak je tomu obzvláště u studentů, kteří – stejně jako J. Förster – v hostitelském členském státu vedle svého studia rovněž provozovali pracovní činnosti [...]“. Stanovisko Generálního advokáta Jana Mazáka ze dne 10. července 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507, bod 130.

¹⁹⁹ LYČKA, Martin. Případ slečny Foerster..., s. 47-48.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 49.

může sám dříve uznat, že daný student je do společnosti dostatečně integrován, a finanční pomoc tak studentovi poskytne dříve.

Mislav Mataija konstatuje, že vydání tohoto judikátu a uznání podmínky pětiletého pobytu „[...] značně ulehčilo členským státům od tlaku, který by byl způsoben zahrnutím příslušníků jiných členských států do jejich systému financování studia, obávali se totiž tzv. stipendijní turistiky.“²⁰¹ Z hlediska právní jistoty lze říci, že Soudní dvůr upřednostnil využívání jasných pravidel, jako je požadavek pětiletého pobytu, oproti posuzování dostatečné integrace do společnosti případ od případu, které by bylo prakticky nemožné a dokonce v rozporu s daným principem.²⁰²

4.1.4 Poskytování finanční podpory domovským státem jeho občanům studujícím v zahraničí – případ Morgan, Bucher

Řada členských států studentům nabízí možnost získání půjček či grantů, které mají studentům pomoci hradit jejich životní náklady. Jsou i případy, kdy tyto půjčky či granty mohou být využity při studiu v zahraničí, jedná se o tzv. přenosnost podpory.²⁰³ Jelikož politika všeobecného a odborného vzdělávání je politikou podpůrnou, je na uvážení členských zemí, zda tuto podporu studentům poskytnou a pokud ano, za jakých podmínek. Tato problematika bude předmětem následujících dvou judikátů.

V tomto případě se jedná o spojené rozsudky Morgan a Bucher,²⁰⁴ protože se oba týkaly stejného problému a to nároku na podporu na vzdělávání pro absolvování studia na vysoké škole mimo území Spolkové republiky Německo. Německý spolkový zákon na podporu vzdělání dával studentům možnost získat danou podporu, ale za podmínky nejméně ročního studia v tuzemském vzdělávacím zařízení, po kterém může následovat studium na vysoké škole v jiném členském státě. Další možností získání podpory bylo splnění pobytových kritérií, pokud denně z místa trvalého bydliště dojíždějí do zahraničního vzdělávacího zařízení.

Slečna Morgan, německá státní příslušnice, absolvovala střední školu v Německu, následně pracovala jako au-pair ve Velké Británii, poté tam také začala studovat aplikovanou genetiku na Bristolské univerzitě. Její žádost o podporu byla zamítnuta z důvodu nesplnění

²⁰¹ MATAIJA, Mislav. Case C-158/07, Jacqueline Förster v. IB-GROEP – Student Aid and Discrimination of Non-Nationals: Clarifying or Emaciating Bidar?. *The Columbian Journal of Europe Law Online*, 2009, č. 15, s. 63.

²⁰² Tamtéž, s. 64.

²⁰³ EVROPSKÁ KOMISE. *Práva studentů pobývajících v zahraničí: pokyny k právům mobilních studentů v Evropské unii*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011, s. 15.

²⁰⁴ Rozsudek ze dne 23. října 2007, *Rhiannon Morgan v Bezirksregierung Köln*, C-11/06, *Iris Bucher v Landrat des Kreises Düren*, C-12/06, ECR 2007, s. I-09161.

ročního studia na domovské univerzitě i přes tvrzení slečny Morgan, že studium aplikované genetiky není v Německu možné absolvovat.

Pozice slečny Bucher byla velmi podobná, opět šlo o německou státní příslušnici, která studovala ergoterapii v Nizozemí. Zprvu bydlela u svých rodičů v Bonnu, ale později se přestěhovala blíže k hranicím a toto místo označila za své trvalé bydliště. Její žádost o podporu byla taktéž zamítnuta, v tomto případě z důvodu založení svého bydliště pouze za účelem vzdělávání.²⁰⁵ Obě slečny se odvolávaly na čl. 17 a 18 Smlouvy ES, se kterými podle jejich názoru byla německá právní úprava v rozporu.

Soudní dvůr se v odpovědi na předběžnou otázku věnoval problematice slučitelnosti volného pohybu občanů EU zaručeného články 17 a 18 Smlouvy ES s odmítnutím poskytnout vlastnímu státnímu příslušníkovi podporu na vzdělávání ve dvou situacích:

1. realizace celého rozsahu studia v jiném členském státě
2. příhraniční student, který se zdržuje v blízkosti hranic v německé obci, nejedná se o jeho trvalé bydliště a dojíždí za studiem do Nizozemí.

Postoj Soudního dvora byl následující: „[...] vnitrostátní právní úprava, která znevýhodňuje některé státní příslušníky pouze proto, že využili své svobody pohybu a pobytu v jiném členském státě, představuje omezení svobod, které čl. 18 odst. 1 [Smlouvy] ES přiznává každému občanu Unie [...].”²⁰⁶ Student by v takovém případě mohl být lehce odrazen od toho, aby plně využil svých práv, která pro něj vyplývají z ustanovení o evropském občanství, protože vnitrostátní právní úprava postihuje skutečnost, že těchto práv využil. Soudní dvůr poukazuje na důležitost podpory mobility studentů a učitelů tak, jak je stanoveno ve Smlouvě. V obou případech Soudní dvůr podrobil daná omezující ustanovení vyplývající z německé právní úpravy testu proporcionality s tím, že jím neprošly, protože neodpovídaly cíli legitimně sledovaného vnitrostátním právem.²⁰⁷

Soudní dvůr požadavky německé právní úpravy označil za nepřiměřené a nekonzistentní a judikoval, že podmínka pro získání stipendia v podobě předchozího studia po dobu nejméně jednoho roku na území členského státu původu obou studentů je v rozporu s čl. 17 a 18 Smlouvy ES.²⁰⁸ Význam judikátu spočívá v zamítnutí omezení, která by v konečné fázi

²⁰⁵ Rozsudek ze dne 23. října 2007, *Rhiannon Morgan v Bezirksregierung Köln*, C-11/06, *Iris Bucher v Landrat des Kreises Düren*, C-12/06, ECR 2007, s. I-09161, bod 14.

²⁰⁶ Tamtéž, bod 25.

²⁰⁷ CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Vyd. 2. Oxford: Oxford University Press, 2011. s. 590.

²⁰⁸ Rozsudek ze dne 23. října 2007, *Rhiannon Morgan v Bezirksregierung Köln*, C-11/06, *Iris Bucher v Landrat des Kreises Düren*, C-12/06, ECR 2007, s. I-09161, bod 51.

studentovi ztížila možnost studia v jiném členském státě.²⁰⁹ Jak uvádí Ondřej Kábel, ²¹⁰ po vynesení rozsudku došlo k novelizaci německé právní úpravy a od následujícího akademického roku studenti mohou žádat o finanční podporu na studium, které je celé realizováno v jiném členském státě.²¹¹

4.1.5 Nárok studentů na zlevněné jízdné

V rámci případu *Evropská komise v. Rakouská republika*²¹² se před Soudní dvůr dostala otázka nároku studentů na zlevněné jízdné. Žalovanou byla Rakouská republika, která danou slevu poskytovala pouze studentům, jejichž rodiče pobírají rakouské rodinné přídavky, a považovala ji za „[...] *rodinnou dávku soukromého práva* [...]“. ²¹³ Z pohledu Evropské komise stanovená podmínka představovala „[...] *nepřímou diskriminaci studentů pocházejících z jiných členských států než z Rakouské republiky* [...]“. ²¹⁴

Soudní dvůr v rámci žaloby na nesplnění povinnosti dal za pravdu Evropské komisi a řekl, že „[...] *Rakouská republika tím, že poskytuje výhodu zlevněného jízdného pouze studentům, jejichž rodiče pobírají rakouské rodinné přídavky, nesplnila povinnosti, které pro ni vyplývají z článku 18 SFEU ve spojení s články 20 a 21 SFEU, jakož i s článkem 24 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38/ES* [...]“. ²¹⁵

Problematika žákovského jízdného poskytovaného zahraničním studentům mezi bydlištěm a školou byla řešena i v České republice. Na popud slovenské studentky práv Masarykovy univerzity v Brně, které byl nárok na slevu odmítnut z důvodu její národnosti, se daná věc dostala do rukou ombudsmana. Ten navrhl Ústavnímu soudu zrušení části podzákoného právního předpisu. Díky této iniciativě došlo ke změně cenového výměru ministerstva financí tak, aby nebyl diskriminující. Od 1. ledna 2012 tak zlevněného žákovského jízdného mohou využívat i zahraniční studenti.²¹⁶

²⁰⁹ LYČKA, Martin a kol. *Komentovaná...*, s. 125.

²¹⁰ KÁBELA, Ondřej. *Občanství Evropské unie...*, s. 622.

²¹¹ V nedávném rozsudku Soudního dvora bylo Nizozemí odsouzeno za stanovení podmínky bydliště platící pro migrující pracovníky a jejich rodinné příslušníky, aby mohli získat finanční prostředky na vysokoškolské studium mimo Nizozemí. Více: Rozsudek ze dne 14. června 2012, *Evropská komise v. Nizozemské království*, C-542/09, dosud nebylo publikováno.

²¹² Rozsudek ze dne 4. října 2012, *Evropská komise v. Rakouská republika*, C-75/11, dosud nebylo publikováno.

²¹³ Tamtéž, bod 30.

²¹⁴ Tamtéž, bod 28.

²¹⁵ Tamtéž, bod 66.

²¹⁶ POVOLNÝ, David. *Studentka vybojovala žákovské jízdné i pro cizince* [online]. online.muni.cz/student, 17. dubna 2012 [cit. 12. března 2013]. Dostupné na: <http://www.online.muni.cz/student/2878-slovenska-studentka-vybojovala-zakovske-jizdne-i-pro-lidi-ze-zahranici#.UT81_Fd0H90>.

4.2 Uzavírání vzdělávacího systému studentům z jiných členských zemí

Některé členské země se musí vypořádat s velkým přílivem studentů z jiných členských zemí. Není tedy překvapivé, že se snaží zavádět omezující opatření, která by daný problém vyřešila. Je však otázkou, zda unijní právo dovoluje tato omezení a pokud ano, za jakých podmínek. V této podkapitole se budu snažit nastínit problematiku snahy o sladění unijního práva s úsilím členských zemí chránit své vzdělávací systémy. Budu se zabývat nedávným judikátem týkající se omezování přístupu studentů z jiných členských států k vysokoškolskému vzdělávání v Belgii, ale nejdříve se zaměřím na dva judikáty, které jsou do určité míry předzvěstí prvně zmiňovaného.

4.2.1 Případy Komise v. Belgie, Komise v. Rakousko

V případě Komise v. Belgie²¹⁷ první zmíněná zahájila řízení pro nesplnění povinnosti, které pro Belgii vyplývaly z čl. 12 zakazující diskriminaci na základě národnosti, čl. 149 podporující mobilitu studentů a akademického uznávání diplomů a čl. 150 Smlouvy ES stanovující usnadnění přístupu k odbornému vzdělávání. Komise po Belgii požadovala, aby přijala opatření, která by byla v souladu s vydaným stanoviskem. Jelikož Belgie nereagovala na upomínky, Komise podala žalobu k Soudnímu dvoru. Předmětem žaloby bylo uznávání diplomů a maturitních vysvědčení ostatních členských států. Belgie po studentech z jiných členských států jako podmínku pro přijetí k vysokoškolskému studiu vyžadovala složení tzv. zkoušky dospělosti.²¹⁸ Z pohledu Komise tato dodatečná podmínka více ovlivňovala studenty z jiných členských států než studenty belgické.

Soudní dvůr ve svém rozsudku vycházel z již známého judikátu Gravier, kde řekl, že „[...] podmínky přístupu k odbornému vzdělávání patří do působnosti Smlouvy [...]“.²¹⁹ Taktéž zopakoval, že „[...] zásada rovného zacházení [...] zakazuje nejen zjevnou diskriminaci založenou na státní příslušnosti, ale také všechny formy skryté diskriminace, které použitím jiných rozlišovacích kritérií vedou ve skutečnosti ke stejnému výsledku.“²²⁰ Jelikož Belgie neodůvodnila stanovené kritérium pro přijímání a nepřijala opatření k nápravě, Soudní dvůr došel k závěru, že Belgické království „[...] nesplnilo povinnosti, které pro ni vyplývají z článku 12 [Smlouvy] ES, ve spojení s články 149 a 150 [Smlouvy] ES.“²²¹

²¹⁷ Rozsudek ze dne 1. července 2004, *Komise v. Belgie*, C-65/03, ECR 2004, s. I-06427.

²¹⁸ Týkalo se oborů: lékařství, zubní lékařství, veterinářství, zemědělské inženýrství. Rozsudek ze dne 1. července 2004, *Komise v. Belgie*, C-65/03, ECR 2004, s. I-06427, bod 13.

²¹⁹ Rozsudek ze dne 1. července 2004, *Komise v. Belgie*, C-65/03, ECR 2004, s. I-06427, bod 25.

²²⁰ Rozsudek ze dne 1. července 2004, *Komise v. Belgie*, C-65/03, ECR 2004, s. I-06427, bod 28.

²²¹ Tamtéž, bod 31.

V případě Komise v. Rakousko²²² jde taktéž o zvláštní podmínku, která platila pouze pro studenty z ostatních členských zemí, kteří museli prokázat, že „[...] *splňují zvláštní podmínky přístupu ke zvolenému oboru stanovené státem, který vydal kvalifikaci, a že získali právo být přímo přijati k danému studiu.*“²²³ Podle Komise nebyla v souladu s čl. 12, 149 a 150 Smlouvy ES. Rakousko bylo Komisí několikrát požádáno o nápravu dané situace, to však nebylo učiněno a Komise se rozhodla podat žalobu k Soudnímu dvoru.

Komise argumentovala článkem 12 Smlouvy ES, který by jinak pozbýval svého významu, kdyby Rakousko nepovažovalo diplomy získané v jiném členském státě za rovnocenné. Tuto podmínku označila za nepřímo diskriminující, a to přestože „[...] *rakouští státní příslušníci, kteří získali diplom v jiném členském státě, rovněž podléhají stejné podmínce, dotýká se státních příslušníků jiných členských států více než rakouských státních příslušníků.*“²²⁴ Dané pravidlo bez pochyby vedlo k vyššímu podílu rakouských studentů než studentů z jiných členských států na rakouských univerzitách. Za toto prohlášení si Komise vysloužila kritiku i ze strany rakouského kancléře Alfreda Gusenbauera, který prohlásil: „*Komise ohrožuje rakouský systém zdravotní péče.*“²²⁵

Soudní dvůr poukázal na závěry z rozsudku Grzelczyk a nutnosti stejného právního zacházení se státními příslušníky členských států, tedy občany EU, kteří se nacházejí ve stejné situaci bez ohledu na jejich státní příslušnost. Splnění zvláštních podmínek bylo pro držitele středoškolských diplomů z jiných členských států značně znevýhodňující, protože neměli rovný přístup k vysokoškolskému vzdělávání jako držitelé rovnocenných rakouských diplomů. Soudní dvůr připouští možnost odůvodnění daného rozdílného zacházení, ale jen „[...] *pouze pokud se zakládá na objektivních hlediscích, která jsou nezávislá na státní příslušnosti dotčených osob a přiměřená cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem.*“²²⁶ Jako argument na svou obranu Rakousko uvedlo ochranu homogenity rakouského systému vyššího a univerzitního vzdělávání. Hlavní obavou pro něj byly strukturální finanční a personální problémy, které by mohl způsobit příliv studentů z jiných členských zemí, takovéto opatření mělo sloužit preventivně. Soudní dvůr na návrh generálního advokáta doporučil situaci řešit jinak, a to „[...] *přijetím zvláštních nediskriminačních opatření, například stanovením přijímací zkoušky nebo minimálního*

²²² Rozsudek ze dne 7. července 2005, *Komise v. Rakousko*, C-147/03, ECR 2005, s. I-05969.

²²³ Tamtéž, bod 34.

²²⁴ Tamtéž, bod 38.

²²⁵ BEERKENS, Eric. *The Europeanisation of Higher Education or... How 'European' is Higher Education in Europe?* [online]. NUFFIC, 2009 [cit. 24. ledna 2013]. Dostupné na: <http://www.umftgm.ro/fileadmin/consultare_publica/bibliografie/The_europeanisation_of_Higher_Education.pdf>.

²²⁶ Rozsudek ze dne 7. července 2005, *Komise v. Rakousko*, C-147/03, ECR 2005, s. I-05969, bod 48.

prospěchu, přičemž požadavky článku 12 [Smlouvy] ES jsou dodrženy.²²⁷ Rakousko mělo možnost prokázat přiměřenost a nezbytnost opatření vzhledem ke sledovanému cíli, to se mu však nepovedlo. Soudní dvůr došel ke stejnému závěru jako v předešlém judikátu.

U obou případů můžeme vysledovat, že Soudní dvůr se snaží více prosazovat princip rovného přístupu ke vzdělávání, jak uvádí Egle Dagilyte, „[...] *nebojící se značného vlivu, který jeho rozhodnutí může na národní vzdělávací systém mít.*“²²⁸ Obě země byly s rozsudky značně nespokojeny a rozhodly se jim nevyhovět a v reakci na to přijaly novou právní úpravu. Belgie zavedla 70% strop pro belgické residenty a Rakousko stanovilo hranici pro studium medicínských oborů na 75 % pro studenty, kteří získali středoškolské vzdělání v Rakousku.²²⁹

Komise nově zavedené kvóty nenechala bez povšimnutí a pár měsíců po jejich zavedení oběma zemím zaslala upozornění pro porušení povinnosti vyplývající z unijního práva a antidiskriminační klauzule. Na základě obdržení odpovědí od obou zemí se Komise rozhodla pozastavit řízení o porušení povinnosti a stanovila pětiletou lhůtu pro předložení detailních informací odůvodňující zavedená omezení. Oficiálním důvodem byla možnost negativního ovlivnění zdravotnictví v obou zemích. Van Der Mei uvádí, že neoficiálním důvodem stanovení pětileté lhůty však bylo aktuální vyjednávání Lisabonské smlouvy. Rakousko vyžadovalo připojení protokolu, který by dovoľoval omezit počet zahraničních studentů. V důsledku odmítnutí přijetí tohoto protokolu Rakousko zvýšilo politický tlak, proto se raději Komise rozhodla řízení o porušení povinnosti odložit.²³⁰ I když Komise stanovila pětiletou lhůtu k odstranění překážek, nic nezabránilo tomu, aby se tato problematika dostala před Soudní dvůr na základě předběžné otázky podané místními soudy v reakci na napadení pravidel soukromými žalobci.

4.2.2 Případ Bressol a Chaverot

Oba výše rozebrané judikáty představují určitý předstupeň judikátu, kterým se budu zabývat nyní a který řeší stejný problém, tedy snahu členského státu regulovat počet studentů z jiných členských zemí a tím tak chránit svůj vzdělávací systém. Ve sporu figuruje pan

²²⁷ Rozsudek ze dne 7. července 2005, *Komise v. Rakousko*, C-147/03, ECR 2005, s. I-05969, bod 61.

²²⁸ DAGILYTE, Egle. The Right to Education and Free Movement of Persons: Whose Right is it and how does the EU Protect it? *Conference 'Market Freedoms and Fundamental Rights in the Enlarging European Union'*, 2010, s. 4.

²²⁹ BEERKENS, Eric. *The Europeanisation of Higher Education or... How 'European' is Higher Education in Europe?* [online]. NUFFIC, 2009 [cit. 24. ledna 2013]. Dostupné na <http://www.umftgm.ro/fileadmin/consultare_publica/bibliografie/The_europeanisation_of_Higher_Education.pdf>.

²³⁰ MEI, A. Pieter. Free Movement of Students and the Protection of National Educational Interests: Reflections on *Bressol and Chaverot*. *European Journal of Migration and Law*, 2011, č. 13, s. 127.

Bressol a slečna Chaverot na jedné straně a na straně druhé vláda Francouzského společenství.²³¹ Předmětem sporu je nařízení Francouzského společenství, jehož cílem bylo omezit počet studentů v některých studijních programech.²³² Vysokoškolský systém Francouzského společenství v poslední době zaznamenal velký nárůst počtu studentů, zejména ze sousedící Francie z důvodu absence jazykové bariéry a stanoveného *numerus clausus* pro zdravotnické obory.

Nové nařízení zavádělo rozdělení studentů do dvou kategorií – na studenty-rezidenty, kteří požívají neomezeného přístupu ke studiu, a studenty-nerezidenty, jejichž počet byl limitován na 30 % a byla rovněž stanovena další administrativní omezení.²³³ V případě velkého zájmu ze strany studentů-nerezidentů proběhl mezi nimi výběr prostřednictvím losování. Stěžovatelé namítali porušování zákazu diskriminace, neboť bylo rozdílně zacházeno se studenty-rezidenty a studenty-nerezidenty. Případ se dostal k belgickému ústavnímu soudu,²³⁴ ten se z důvodu určitých pochybností obrátil na Soudní dvůr s dotazem na kompatibilitu nařízení Francouzského společenství se zákazem diskriminace na základě národnosti uvedeném v čl. 12 Smlouvy ES. Dále se dotazoval, zda může být stanovení hranice pro studenty-nerezidenty odůvodněno ochranou veřejných financí, kvalitou poskytovaného vzdělávání či zajištěním kvalitního veřejného zdravotního systému.

Než se budu zabývat rozhodnutím Soudního dvora, podívala bych se i na stanovisko generální advokátky Sharpstonové. Ve svém stanovisku se zabývá všemi argumenty, které Francouzské společenství uvedlo na svou obranu. K argumentu ochrany veřejných financí se postavila negativně, protože finanční důvody nepovažuje za dostačující pro odůvodnění nepřímé diskriminace, navíc je vyžadována určitá míra finanční solidarity ze strany členských států.²³⁵ V případě ohrožení kvality poskytovaného vzdělávání si byla vědoma možných problémů, které by mohly nastat, ale navrhla řešení „[...]přijetím zvláštních nediskriminačních opatření, například stanovením přijímací zkoušky nebo minimálního prospěchu pro přijetí. Takováto opatření se slučují s požadavky článku 12 [Smlouvy] ES.“²³⁶ Rovněž ke kvalitě veřejného zdravotnictví zaujala negativní postoj, protože tento argument se zdál být pouze preventivní povahy a Francouzské společenství nedodalo důkazy, že k takové

²³¹ Gouvernement de la Communauté française.

²³² Jednalo se zejména o zdravotnické obory.

²³³ Více k podmínkám: ŠLOSARČÍK, Ivo. Volný pohyb studentů v Evropské unii a jeho limity. *Jurisprudence*, 2010, č. 8, s. 40.

²³⁴ Court constitutionnelle.

²³⁵ Stanovisko Generální advokátky Eleanor Sharpstonové ze dne 25. června 2009. *Nicolas Bressol a Céline Chaverot v. Gouvernement de la Communauté française*, C-73/08, ECR 2010, s. I-02735, bod 81, 99.

²³⁶ Tamtéž, bod 105.

situaci již došlo. Generální advokátka Sharpstonová tedy postupně zamítla všechny argumenty, protože žádný z nich neměl právní základ v unijním právu.

Klíčové rozhodnutí měl však v rukou Soudní dvůr, který se od stanoviska generální advokátky odchýlil zejména ve výkladu výjimek ze zákazu diskriminace. Podle Soudního dvora byla opatření Francouzského společenství nepřímo diskriminující, protože se více dotýkala příslušníků jiných členských států než příslušníků tuzemských a tudíž znevýhodňovala zejména prvně zmíněné.²³⁷ Nerovné zacházení stanovené v nařízení „[...] není objektivně odůvodněn[o].“²³⁸ Soudní dvůr se následně zabýval otázkou, zda argumenty, které na svou obranu uvedlo Francouzské společenství, mohou být objektivně odůvodnitelné. Strach z nadměrné finanční zátěže považuje za neopodstatněný, protože belgický vzdělávací systém je financován metodou tzv. uzavřené obálky, jejíž finanční obsah se nemění v závislosti na celkovém počtu studentů. K argumentům ochrany homogenity vysokoškolského studia a kvality ochrany veřejného zdraví se postavil shovívavěji. Uznal, že ochrana veřejného zdraví je argumentem, který by mohl danou nepřímou diskriminaci odůvodnit a dále nevyloučil možnost snížení kvality zdravotní péče v důsledku snížení kvality vzdělávání budoucích zdravotníků.²³⁹ Podle Soudního dvora vysoký počet studentů-nerezidentů může způsobit dva hlavní problémy: nemožnost zajištění dostatečné praktické výuky z důvodu nedostatečných kapacit a také následný odchod z Francouzského společenství po ukončení studií.

Posouzení nezbytnosti daných opatření nechal Soudní dvůr na vnitrostátním soudu s tím, že stanovil několik vodítek pro zpracování analýzy. „*Důvody, které mohou být uplatňovány členským státem, musejí být doprovázeny analýzou způsobilosti a přiměřenosti opatření přijatého tímto státem, jakož i přesnými informacemi, které mohou podpořit jeho argumentaci [...]*.“²⁴⁰ Jak uvádí I. Šlosarčík, vodítka k vypracování dané analýzy byla hodnocena jako nezvykle detailní a propracovaná.²⁴¹ Jednou z podmínek bylo stanovení maximálního počtu studentů, kteří se na každém z dotčených oborů budou moci vzdělávat při zachování požadovaných standardů výuky. Dále požadoval určit počet absolventů, kteří by se museli na území Francouzského společenství usadit, aby byla zajištěna požadovaná kvalita poskytování veřejných zdravotních služeb. Soudní dvůr neopomenul zmínit, zda by nebylo možné

²³⁷ Rozsudek ze dne 13. dubna 2010, *Nicolas Bressol a další, Céline Chaverot a další v. Gouvernement de la Communauté française*, C-73/08, ECR 2010, s. I-02735, bod 40-46.

²³⁸ Tamtéž, bod 47.

²³⁹ Tamtéž, bod 62, 67.

²⁴⁰ Tamtéž, bod 71.

²⁴¹ ŠLOSARČÍK, Ivo. Volný pohyb studentů v Evropské unii a jeho limity. *Jurisprudence*, 2010, č. 8, s. 43.

sledovaného cíle dosáhnout i jiným způsobem, který by byl méně omezující.²⁴² Kritiku si vysloužila metoda výběru studentů-nerezidentů losem, protože nebyla založena na schopnostech uchazečů, ale na pouhé náhodě.

Soudní dvůr judikoval, že „[...] články 18 a 21 SFEU brání takové vnitrostátní právní úpravě, jako je právní úprava dotčená v původním řízení, [...] s výjimkou případu, kdy předkládající soud poté, co posoudí všechny relevantní informace předložené příslušnými orgány, dospěje k závěru, že uvedená právní úprava je odůvodněná s ohledem na cíl ochrany veřejného zdraví.“²⁴³ Z tohoto rozsudku vyplývá, že Soudní dvůr sice přiznal, že i diskriminační opatření přijatá členskými státy mohou být přípustná, pokud jsou odůvodněna ochranou veřejného zdraví a patřičně doložena.

Van Der Mei označuje rozhodnutí Soudního dvora za politicky chytré, protože potvrdilo možnost obrany před přílivem studentů z jiných členských států. Vyhnul se tak kritice, kterou sklídl za rozhodnutí ve věcech Komise v. Rakousko a Komise v. Belgie z důvodu nerespektování zájmů členských zemí, které jsou více postihnuty studentskou mobilitou.²⁴⁴

4.3 Jazykové požadavky

Je možné, že v případech, kdy student bude chtít studovat v hostitelské členské zemi, bude podmínkou přijetí prokázání dostatečné znalosti jazyka hostitelské země a složení jazykové zkoušky. Vzdělávací instituce sice může stanovit určitou úroveň znalosti jazyka, ale tyto požadavky musí být přiměřené účelu. „Stanovená úroveň jazykových znalostí, kterou student musí prokázat, by měla být dostatečně vysoká pro daný účel, ale nesmí překračovat hranice nezbytného.“²⁴⁵ Nesmíme opomenout zmínit čl. 165 SFEU, který stanovuje: „Unie přispívá k rozvoji kvalitního vzdělávání [...] při plném respektování [...] jejich kulturní a jazykové rozmanitosti.“ Je tedy v zájmu Evropské unie, aby si zachovala svou jazykovou diverzitu.²⁴⁶

Nemůžeme však říci, že členské státy mají zcela volnost ve stanovování jazykových požadavků. Splnění těchto požadavků je mnohem obtížnější pro lidi, kteří mají odlišný mateřský jazyk, než pro rodilé mluvčí. Jazykové požadavky tak představují určitou formu nepřímé diskriminace. Takový typ diskriminace však v rámci Evropské unie není zakázán,

²⁴² Rozsudek ze dne 13. dubna 2010, *Nicolas Bressol a další, Céline Chaverot a další v. Gouvernement de la Communauté française*, C-73/08, ECR 2010, s. I-02735, bod 77.

²⁴³ Tamtéž, bod 82.

²⁴⁴ MEI, A. Pieter. *Free Movement of Students...*, s. 130.

²⁴⁵ EVROPSKÁ KOMISE. *Práva studentů pobývajících v zahraničí...*, s. 11.

²⁴⁶ V preambuli konsolidující směrnice 2004/38 je taktéž odkaz na zákaz diskriminace z důvodu jazyka.

což bylo potvrzeno v judikatuře Soudního dvora i sekundární legislativě (čl. 3, nařízení č. 492/2011).²⁴⁷

V judikatuře Soudního dvora jsem bohužel nenašla případ, který by se přímo týkal studentů a jazykových požadavků, ale uvedu zde dva rozsudky, které se vzdělávání přímo dotýkají. Prvním z nich je případ Groener,²⁴⁸ ve kterém figuruje stejnojmenná paní, nizozemská státní příslušnice, která chtěla na plný úvazek vyučovat umění v Irsku, což jí však nebylo umožněno z důvodu neprokázání dostatečné znalosti irského jazyka. Podle irského zákona museli vyučující prokázat znalost irštiny i v případě, že lekce byly vedeny v anglickém jazyce.

Soudní dvůr se v rámci položených předběžných otázek k dané záležitosti postavil následovně: „*Povolání učitele ve veřejné instituci odborného vzdělávání je takové povahy, [...] že je oprávněné požadovat po uchazečích o toto zaměstnání znalost prvního oficiálního jazyka [irštiny] dotčené země, pokud je tento požadavek součástí politiky na podporu národního jazyka. Takovéto opatření je přípustné za podmínky, že tento požadavek je uplatňován přiměřeným a nediskriminačním způsobem.*“²⁴⁹ Soudní dvůr tak uznal možnost vyžadování určité úrovně znalosti jazyka hostitelské členské země, které je nutné a přiměřené.

Dalším judikátem souvisejícím s jazykovými požadavky a výkonem povolání je případ Angonese.²⁵⁰ Soukromá banka se sídlem v německy hovořícím regionu Bolzano v Itálii po svých zaměstnancích požadovala osvědčení o bilingvistu prokazující znalost němčiny a italštiny. Osvědčení bylo možné získat pouze v regionu Bolzano a u jediné instituce. Pan Roman Angonese, italský státní příslušník, mající němčinu jako rodný jazyk, se na základě inzerátu přihlásil k výběrovému řízení. Do výběrového řízení nebyl zařazen, protože nedoložil dané osvědčení. Pan Angonese nesouhlasil se skutečností, že dané osvědčení bylo možné získat pouze na jednom místě a za nevýhodných časových podmínek.

²⁴⁷ Více k jazykovým požadavkům: INSTITUT PRO EVROPSKOU POLITIKU. *Jazyková politika v členských zemích EU a její potenciální konflikt s komunitárním právem* [online]. Europeum, 16. dubna 2002 [cit. 10. prosince 2012]. Dostupné na < <http://www.europeum.org/cz/integrace/34-integrace--12/835-jazykova-politika-v-clenskych-zemich-eu-a-jeji-potencialni-konflikt-s-komunitarnim-pravem>>.

²⁴⁸ Rozsudek ze dne 28. listopadu 1989, *Anita Groener v Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee*, 379/87, ECR 1989, s. 03967.

²⁴⁹ Tamtéž, bod 24.

²⁵⁰ Rozsudek ze dne 6. června 2000, *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA.*, C-281/98, ECR 2000, s. I-04139.

Soudní dvůr se zabýval předběžnou otázkou týkající se slučitelnosti požadavku předložení úředně ověřeného osvědčení o znalosti místních jazyků vydávané pouze na jednom místě a po dlouhé proceduře s antidiskriminačními ustanoveními Smlouvy ES a nařízením č. 1612/68.²⁵¹

O předběžné otázce bylo rozhodnuto následovně: „*Je v rozporu s čl. 48 Smlouvy o ES, aby zaměstnavatel ukládal zájemcům o účast ve výběrovém řízení podmínku prokázat jazykové znalosti výlučně formou jediného diplomu vydávaného v jediné provincii jednoho členského státu.*“²⁵² Pravidla stanovená pro prokázání jazykových znalostí tak musí být vhodná a nezbytná k dosažení těchto cílů. Evropská komise je toho názoru, že stejná zásada se uplatní i ve vztahu k jazykovým zkouškám podmiňující přístup ke vzdělávání.²⁵³

4.4 Závěr

V této kapitole jsem se zabývala problematikou přístupu studentů k finanční podpoře poskytované hostitelským členským státem a zákazu diskriminace. Soudní dvůr v případě D’Hoop přiznal nárok na sociální podporu pro vlastní studenty, kteří využili mobility, a rozšířil působnost čl. 12 na občany Unie vlastního státu. V případě Morgan a Bucher Soudní dvůr přiznal nárok na získání finanční podpory od domovské země (v tomto případě Německa) v případě studia v jiném členském státě a odmítl podmínku pro získání finanční podpory minimálně jednoletého studia na vysoké škole v Německu.

V případě Bidar Soudní dvůr přiznal studentovi z jiného členského státu nárok na finanční podporu v hostitelské zemi i za dobu kratší, než je pětiletý pobyt stanovený ve směrnici 2004/38, pokud hostitelský stát uzná, že je daný student dostatečně integrován do společnosti tohoto státu. Předmětem sporu v judikátu Förster byl také nárok na sociální podporu v Nizozemí, kde podmínkou pro její získání byl pětiletý pobyt – shodný se směrnicí 2004/38. Soudní dvůr shledal nizozemský požadavek pětiletého pobytu za slučitelný s unijním právem, sjednotil tak svou judikaturu s konsolidující směrnicí 2004/38. Soudní dvůr však nevyloučil možnost poskytnutí finanční podpory dříve, pokud hostitelský členský stát uzná, že je student do společnosti dostatečně integrován.

Některé členské země se z důvodu přílivu velkého množství studentů z jiných členských zemí snaží omezit jejich přístup ke studiu, je tomu tak v případě Rakouska a Belgie. Soudní dvůr sice v případě Bressol a Chaverot přiznal, že i diskriminační opatření přijatá členskými

²⁵¹ Rozsudek ze dne 6. června 2000, *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA.*, C-281/98, ECR 2000, s. I-04139, bod 15.

²⁵² Tamtéž, bod 46.

²⁵³ EVROPSKÁ KOMISE. *Práva studentů pobývajících v zahraničí...*, s. 12.

státy mohou být přípustná, ale za podmínky, že jsou odůvodněna ochranou veřejného zdraví a patřičně doložena.

V případě jazykových požadavků je možné po studentech využívající mobility požadovat určitou znalost jazyka, pravidla pro prokázání určitých jazykových znalostí však musí být vhodná a nezbytná k dosažení sledovaného cíle.

5 Vývoj *de lege ferenda*

V poslední kapitole bych se ráda zabývala vývojem problematiky volného pohybu studentů, zaměřím se na přetrvávající překážky a pokusím se nastínit jejich možná řešení.

Nelze pochybovat o tom, že Soudní dvůr sehrál významnou roli v posílení práv migrujících studentů v posledních několika dekádách. Nemůžeme však říci, že aktuální podoba volného pohybu studentů je zcela bez potíží. Neustále dochází ke střetu zájmů členských států na jedné straně a Evropské unie na straně druhé. Vzdělávací politika je pro členské země natolik citlivou oblastí, že není pochyb, že si v této oblasti chtějí udržet kontrolu a nevítají jakoukoliv harmonizaci, protože si velmi silně uvědomují, že poté už není cesty zpátky. Druhý protipól reprezentuje Evropská unie, která sice v politice vzdělávání má pouze doplňkovou funkci, ale je na tomto poli bezpochyby velmi činná a snaží se o určitou jednotu v nastavení pravidel.

Z mého pohledu budou i nadále vznikat problémy zejména ve dvou oblastech – poskytování finanční pomoci studentům z jiných členských zemí a snahám členských zemí, zejména tam, kde je neomezený přístup ke studiu, uzavírat vzdělávací systém cizím studentům.

Z případů *Komise v. Rakousko*, *Komise v. Belgie* či *Bressol a Chaverot* je zřejmé, že některé členské země se potýkají s velkým přílivem studentů z jiných členských zemí a stávají se tak čistými poskytovateli vzdělávání. Evropskému právu se zatím nepodařilo najít správnou rovnováhu mezi podporou studentské mobility a potřebou chránit národní vzdělávací systémy. Výše rozebraný případ *Bressol a Chaverot* dokazuje, že Soudní dvůr si je vědom daného problému, ale určitá omezení přílivu studentů z jiných členských zemí povoluje jen ve výjimečných případech. Nathan Cambien ve své studii naznačuje tři možná řešení.²⁵⁴ Prvním z nich by bylo zavedení financování vzdělávání na evropské úrovni, tedy z peněz daňových poplatníků, což by vedlo k odstranění nepřiměřené zátěže, kterou některé členské státy musí v současné době snášet. V realizaci této možnosti stojí fakt, že politika vzdělávání je pouze koordinační, členské státy jsou samy zodpovědné za její organizaci. Druhým problémem je nedodržení principu subsidiarity, protože zavedení daně na celounijní úrovni by zacházelo dále než je v daném případě potřeba.

Druhým možným návrhem je společný fond určený studujícím v jiném členském státě. Fond by byl tvořen příspěvky členských zemí a využívaly by je zejména země, které se

²⁵⁴ CAMBIEN, Nathan. Student mobility in the European Union: Facing new hurdles? *Revista Universitaria Europea*, 2009, č. 11, s. 89-91.

potýkají s velkým přílivem studentů z jiných členských zemí. Tento návrh už více vyhovuje principu subsidiarity, ale překážku opět tvoří omezené kompetence Unie v oblasti vzdělávání. Fond by členské země mohly vytvořit v rámci mezivládní spolupráce. Problém by nastal v případě kalkulace spravedlivé částky, která by náležela dané členské zemi.

Třetím možným řešením by byla finanční kompenzace domovské země za studium svých občanů v hostitelské zemi.²⁵⁵ Chevalier a Gérard navrhuji variantu tzv. přenosných poukázek, díky kterým by došlo k přenesení odpovědnosti za financování z hostitelské země na zemi původu.²⁵⁶

Soudní dvůr členským státům navrhoval i jiná řešení, a to zavedení přijímacího řízení či minimálního prospěchu, která by nebyla diskriminující, tudíž v souladu s unijním právem. Z pohledu členských zemí bránící svůj vzdělávací systém by tato opatření nepřinesla kýžený výsledek, protože i nadále by se musely potýkat s přílivem studentů z jiných členských zemí, kteří by díky lepším výsledkům mohli obsazovat místa určená pro domácí studenty.

Jednou z možností, která by danou situaci pomohla vyřešit, by bylo zavedení spodní hranice pro počet domácích studentů na celounijní úrovni. V tomto případě bychom se ale dostali do konfliktu se Smlouvou, která zakazuje přijímání závazných právních předpisů v oblasti vzdělávání, a také se samotnou svobodou volného pohybu a podporou mobility.

Gérard si klade otázku, která země by měla platit za vysokoškolské studenty, zda by to měla být země původu nebo země, ve které student vysokoškolský titul získal.²⁵⁷ V roce 1999 ministři z 29 zemí podepsali tzv. Boloňskou deklaraci, která má přispět k vytvoření otevřeného prostoru vysokého školství v Evropě. V této deklaraci je uvedeno několik cílů, mimo jiné podpora zlepšení volného pohybu studentů a akademických pracovníků, nicméně nikde není zmínka o tom, kdo tuto mobilitu²⁵⁸ bude platit. Z pohledu Chevaliera a Gérarda „*Boloňský proces připravil půdu pro velký mezinárodní trh absolventů, ale nebylo učiněno žádné opatření týkající se financování studentské mobility.*“²⁵⁹ Z tohoto názoru lze vyvodit, že tvůrci deklarace nedomýšleli následky v podobě finančních problémů.

²⁵⁵ Tento návrh byl převzat ze Švýcarska, kde v případě, že počet studentů-rezidentů v kantonu A studujících v kantonu B překročí počet studentů-rezidentů kantonu B, prvně zmíněný musí poskytnout kantonu B kompenzaci. CAMBIEN, Nathan. Student mobility in the European Union: Facing new hurdles? *Revista Universitaria Europea*, 2009, č. 11, s. 90.

²⁵⁶ CHEVALIER, Cédric, GERARD, Marcel. Financing higher education and student mobility across Europe. *Interuniversity Attraction Poles Programme, Belgian Science Policy*, 2009, s. 6.

²⁵⁷ GÉRARD, Marcel. Financing Bologna: Which Country Will Pay for Foreign Students? *Education Economics*, 2007, č. 4, s. 441.

²⁵⁸ V tomto případě nejsou započítáni studenti využívající programů mobility, jako je Erasmus, protože tento systém je financován odlišným způsobem. Evropská unie poskytuje stipendia národním agenturám, které dále prostředky přerozdělují.

²⁵⁹ CHEVALIER, Cédric, GERARD, Marcel. Financing higher education..., s. 12.

Je zřejmé, že v některých členských státech je aktuální stav alarmující a tyto země by uvítaly co nejrychlejší řešení daného problému. Myslím si, že dříve nebo později se bude muset najít kompromisní řešení, které bude přijatelné jak pro členské státy, tak pro Evropskou unii, a zároveň bude v souladu s unijním právem a nijak nebude ohrožovat svobodu volného pohybu. V opačném případě bude přetrvávající napětí mezi Rakouskem a Německem, Belgií a Francií vzhledem k jazykové a geografické blízkosti evergreenem sporů týkajících se přístupu k vysokoškolskému vzdělávání.

I nadále můžeme očekávat problémy v oblasti poskytování finanční pomoci studentům z jiných členských zemí. V konsolidující směrnici 2004/38 je sice stanoveno, že členský stát není povinen poskytnout studentovi stipendium či půjčku do té doby, než získá právo trvalého pobytu. Nicméně jak jsem už zmínila výše, Soudní dvůr ve výkladu této směrnice nepostupoval konzistentně. V případě Bidar rozhodoval v době, kdy směrnice 2004/38 byla již vydána. Soudní dvůr však tříletý pobyt pana Bidara ve Velké Británii považoval za dostačující a do společnosti byl tak dostatečně integrován.

V případě Förster se Soudnímu dvoru podařilo sjednotit judikaturu s danou směrnicí, ale zůstává otázkou, jak by se zachoval, pokud by se požadovaná doba trvalého pobytu neshodovala s pěti lety uvedenými ve směrnici. Je tedy otázkou času, kdy se daným případem bude muset Soudní dvůr zabývat a tuto problematiku osvětlí.²⁶⁰

V této kapitole jsem se záměrně zaměřila na tyto dva problémy, protože se domnívám, že v budoucnu mohou vyvolat ještě mnoho sporů. Dané problémy dokreslují, že politika vzdělávání je ožehavým tématem a neustálým bojem o rozdělení kompetencí mezi členskými státy a Evropskou unií.

²⁶⁰ LYČKA, Martin. Případ slečny Foerster..., s. 49.

Závěr

V rámci této diplomové práce jsem se snažila o objasnění problematiky volného pohybu studentů od počátku formování této svobody až po současné vývojové stádium ve světle judikatury Soudního dvora, konsolidující směrnice 2004/38 a institutu evropského občanství. Na následujících řádcích se pokusím o zodpovězení otázek, které jsem si položila v úvodu této práce.

Za poslední tři desetiletí se Evropské unii podařilo v oblasti vzdělávání a podpory studentské mobility dosáhnout velkých pokroků. Značnou zásluhu na rozvoji volného pohybu studentů má Soudní dvůr, který svým často aktivistickým přístupem pomohl otevřít dveře do světa nejen komunitárním pracovníkům, ale i studentům, kteří se chtěli vzdělávat za stejných podmínek jako domácí studenti v hostitelském členském státě.

Maastrichtská smlouva zavedla nový institut evropského občanství, který díky své nejasné formulaci vzbuzoval debatu zejména v řadách akademiků. Na postupném naplňování tohoto institutu se nemalou měrou podílel Soudní dvůr, který svým výkladem posílil práva migrujících studentů. Klíčový judikát Grzelczyk se stal výkladovým vodítkem pro řadu následujících judikátů. Status občana EU je od nynějška pojímán jako základní status příslušníků členských zemí a umožňuje těm, kteří se nacházejí ve stejné situaci, požívat stejného právního zacházení bez ohledu na jejich státní příslušnost s přihlédnutím k výjimkám v tomto ohledu výslovně stanoveným. K opravdovému posílení práv studentů dochází ve vztahu k zákazu diskriminace na základě národnosti, protože se mohou dovolávat svých práv ve všech případech spadajících do působnosti Smlouvy bez ohledu na jejich ekonomický status. Občané EU získávají ekonomická práva v podobě svobodného pohybu a pobytu na území jiných členských států. Toto právo nemůže být uplatňováno zcela bez výjimky, konkretizaci daných práv musíme hledat v sekundární legislativě – pro studenty je relevantní úprava ve směrnici 2004/38. Pobyt studenta je závislý na jeho finanční soběstačnosti, kterou musí v hostitelské zemi prokázat. Z pohledu judikatury je klíčové rozhodnutí ve věci *Martínéz Sala*, kde Soudní dvůr judikoval, že pobytová práva má každý osoba na základě institutu evropského občanství, která má státní příslušnost členského státu a legálně pobývá v hostitelské členské zemi.

Status evropského občanství je považován za revoluční převrat v pojetí volného pohybu osob, protože se dané právo vztahuje na všechny občany EU, nejen ekonomicky aktivní, jak tomu bylo doposud. Institut evropského občanství se spolu s antidiskriminační

klauzulí obsaženou v čl. 12 Smlouvy o ES stal právní normou s širokým aplikačním využitím a bohatá judikatura Soudního dvora to jen potvrzuje.

V návaznosti na zavedení institutu evropského občanství byla přijata konsolidující směrnice 2004/38, ve které je upraven volný pohyb a pobyt všech občanů EU a jejich rodinných příslušníků bez ohledu na jejich ekonomickou aktivitu. Nová směrnice přináší zpřehlednění situace a zároveň reflektuje judikaturu Soudního dvora týkající se evropského občanství a volného pohybu studentů. V řadě judikátů Soudní dvůr shledal zacházení, jak ze strany hostitelského členského státu, tak ze strany domovského státu, za diskriminující a ve všech těchto případech zdůraznil, že je nutné daný zákaz diskriminace vykládat ve spojitosti s ustanoveními Smlouvy o evropském občanství.

Z hlediska sociálních dávek je pro studenty klíčovým judikátem případ *Grzelczyk*, kdy dochází ke změně postoje Soudního dvora, protože doposud vylučoval možnost, že by problematika finanční pomoci poskytovaná studentům spadala do působnosti Smlouvy. Díky ustanovením o evropském občanství a vzdělávání je tomu nyní jinak a studenti se mohou dovolávat čl. 12 Smlouvy ES ve všech případech, tedy i pomoci určené na vzdělání a obživu.

V konsolidující směrnici 2004/38 je v čl. 24/2 stanovená podmínka pětiletého pobytu pro získání nároku na studentská stipendia či půjčky. Je na uvážení hostitelského členského státu, jestli studentovi dané výhody poskytne dříve, považuje-li ho za dostatečně integrovaného do společnosti (případ *Bidar*). Ve standardním případě má student nárok na tyto finanční výhody po uplynutí pěti let, což odpovídá lhůtě stanovené pro získání trvalého pobytu.

Některé členské země se potýkají s velkým přílivem zahraničních studentů, je to zejména tam, kde jazyk či geografická vzdálenost nejsou žádnou překážkou. Jako příklad může posloužit Rakousko či Belgie, které ve snaze limitovat počet studentů z jiných členských států, zavádějí opatření týkající se zejména medicínských oborů, která často nejsou slučitelná s unijním právem. Obě země kvůli tomu figurovaly v rozsudcích Soudního dvora. Ten došel k závěru, že rozdílné zacházení se státními příslušníky jiných členských států je možné, ale pouze v případech, kdy se zakládá na objektivních hlediscích, která jsou nezávislá na státní příslušnosti dotčených osob a přiměřená cíli legitimně sledovanému vnitrostátním právem. Posouzení přiměřenosti ponechává Soudní dvůr na vnitrostátním soudu, který na základě podrobných informací poskytnutých místními orgány zváží, zda jsou daná opatření patřičně odůvodněná s ohledem na cíl ochrany veřejného zdraví.

Dnešní podoba volného pohybu studentů nezůstává bez debat a je nesporné, že se tato problematika bude i nadále vyvíjet. Můžeme rozlišovat dva názorové tábory, jeden tvrdí, že studenti z Evropské unie musí neustále čelit příliš velkému množství překážek. Na druhé straně stojí názor, že unijní právo nedostatečně zohledňuje národní vzdělávací systémy členských zemí. Ať tak či onak, je nezbytné, aby si členské státy uvědomily, že v rámci vnitřního trhu, kde studenti - občané EU mají právo volného pohybu, vždy některý členský stát bude muset platit za vzdělávání nejen vlastních občanů bez toho, aby následně sklídl kýžené ovoce. Vzhledem k přetrvávajícím nejasnostem a neustálému hledání vhodné rovnováhy mezi podporou mobility a potřebou chránit národní vzdělávací systémy je jasné, že poslední slovo k této problematice ještě nepadlo.

Použitá literatura

Odborné publikace

BRDEK, Miroslav, VYCHOVÁ, Helena. *Evropská vzdělávací politika*. Praha: ASPI, 2004. 167 s. ISBN 8086395960.

CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Oxford: Oxford University Press, 1999. 824 s. ISBN 9780199592975.

CRAIG, Paul, DE BÚRCA, Gráinne. *The evolution of EU law*. Vyd. 2. Oxford: Oxford University Press, 2011. 917 s. ISBN 9780199592968.

EVROPSKÁ KOMISE. *Práva studentů pobývajících v zahraničí: pokyny k právům mobilních studentů v Evropské unii*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2011. 29 s. ISBN 9789279177781.

CHALMERS, Damian, DAVIES, Gareth, MONTI, Giorgio. *European Union law: cases and materials*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 1116 s. ISBN 9780521121514.

LENAERTS, Koen, VAN NUFFEL, Piet. *Constitutional law of the European Union*. London: Sweet and Maxwell, 2005. 969 s. ISBN 0421886102.

LYČKA, Martin a kol. *Komentovaná rozhodnutí Soudního dvora Evropské unie*. Praha: Linde, 2010. 447 s. ISBN 9788072018123.

MEI, A. Pieter. *Free movement of persons within the European community: cross-border access to public benefits*. Oxford: Hart publishing, 2003. 528 s. ISBN 1841132888.

OUTLÁ, Veronika, HAMERNÍK, Pavel, BAMBAS, Jan. *Judikatura Evropského soudního dvora*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. 341 s. ISBN 8086898490.

STEHLÍK, Václav, HAMULÁK, Ondrej, PETR, Michal. *Praktikum práva Evropské unie: vnitřní trh: teoretické základy, judikatura, praktické příklady*. Praha: Leges, 2011. 284 s. ISBN 9788087576090.

STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *Textbook on EC Law*. Vyd. 8. Oxford: Oxford University Press, 2003. 690 s. ISBN 0199258740.

STEINER, Josephine, WOODS, Lorna, TWIGG-FLESNER, Christian. *EU Law*. Vyd. 9. Oxford: Oxford University Press, 2006. 695 s. ISBN 9780199279593.

STEINER, Josephine, WOODS, Lorna. *EU Law*. Vyd. 10. Oxford: Oxford University Press, 2009. 776 s. ISBN 9780199219070.

SYLLOVÁ, Jindřiška a kol. *Lisabonská smlouva: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2010. 1299 s. ISBN 9788074003394.

ŠIŠKOVÁ, Naděžda, STEHLÍK, Václav. *Evropské právo 1 - ústavní základy Evropské unie*. Praha: Linde, 2007. 310 s. ISBN 9788072016808.

ŠIŠKOVÁ, Naděžda a kol. *Evropské právo 2 - Jednotný vnitřní trh*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. 264 s.

TICHÝ, Luboš a kol. *Evropské právo*. Vyd. 4. Praha: C.H. Beck, 2011. 953 s. ISBN 9788074003332.

TÝČ, Vladimír. *Základy práva Evropské unie pro ekonomy*. Vyd. 6. Praha: Leges, 2010. 301 s. ISBN 9788087212608.

Odborné články

CAMBIEN, Nathan. Student mobility in the European Union: Facing new hurdles? *Revista Universitaria Europea*, 2009, č. 11, s. 77-100.

DAGILYTE, Egle. The Right to Education and Free Movement of Persons: Whose Right is it and how does the EU Protect it? *Conference 'Market Freedoms and Fundamental Rights in the Enlarging European Union'*, 2010, s. 1-20.

DOUGAN, Michael. Fees, Grants, Loans and Dole Cheques: Who Covers The Costs Of Migrant Education Within The EU? *Journal of contemporary european research*, 2005, roč. 1, č. 1, s. 4–29.

GÉRARD, Marcel. Financing Bologna: Which Country Will Pay for Foreign Students? *Education Economics*, 2007, č. 4, s. 441-454.

GORI, Gisella. Union citizenship and equal treatment: A way of improving Community educational rights? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 1999, roč. 21, č. 4, s. 405 - 426.

HAILBRONNER, Kay. Union Citizenship and Access to Social Benefits. *Common Market Law Review*, 2006, č. 4, s. 8 – 13.

CHEVALIER, Cédric, GERARD, Marcel. Financing higher education and student mobility across Europe. *Interuniversity Attraction Poles Programme, Belgian Science Policy*, 2009.

JOHNSON, Nigel. From vocational training to education: the development of a no-frontiers education policy for Europe? *Education and Law*, 1999, roč. 11, č. 3, s. 199–213.

KÁBELA, Ondřej. Občanství Evropské unie z pohledu nároků na finanční podporu vůči vlastnímu státu. *Masarykova univerzita, Právnická fakulta, COFOLA 2009: the Conference Proceedings*, 2009, s. 615-626.

LENAERTS, Koen. European Union Citizenship, National Welfare Systems and Social Solidarity. *Jurisprudencija*, 2011, roč. 18, č. 2, s. 397-421.

LYČKA, Martin. Občanství Evropské unie – kam až může dojít judikatura ESD? *Právní rozhledy*, 2007, č. 8, s. 288–293.

LYČKA, Martin. Příklad slečny Foerster: Právo členských států stanovovat podmínky pro udělování studentských stipendií. *Jurisprudence*, 2009, č. 2, s. 44–49.

MATAIJA, Mislav. Case C-158/07, Jacqueline Förster v. IB-GROEP – Student Aid and Discrimination of Non-Nationals: Clarifying or Emaciating Bidar? *The Columbian Journal of Europe Law Online*, 2009, č. 15, s. 59-64.

MEI, A. Pieter. Free Movement of Students and the Protection of National Educational Interests: Reflections on *Bressol and Chaverot*. *European Journal of Migration and Law*, 2011, č. 13, s. 123-134.

PETRINI, Francesco. The Common vocational training policy in the EEC from 1961 to 1972. *European Journal*, 2004, č. 32, s. 45–54.

RĂVAȘ, Oana-Carmen, Free movement within EU – a fundamental right. *Annals of the University of Petroșani, Economics*, 2009, č. 2, s. 237-244.

ŠLOSARČÍK, Ivo. Volný pohyb studentů v Evropské unii a jeho limity. *Jurisprudence*, 2010, č. 8, s. 39–46.

DE WITTE. Educational equality for community workers and their families. *The European Community Law of Education. Baden Baden, Nomos*, 1989.

Judikatura Soudního dvora

Rozsudek ze dne 3. července 1974, *Casagrande v. Landeshauptstadt Munich*, 9/74, ECR 1974, s. 773.

Rozsudek ze dne 13. července 1983, *Sandro Forcheri a jeho manželka Marisa Forcheri, roz. Marino v. Belgie a Institut Supérieur de Sciences Humaines Appliquées – Ecole Ouvrière Supérieure*. C-152/82, ECR 1983, s. 2323.

Rozsudek ze dne 13. února 1985, *Françoise Gravier v City of Liège*, 293/83, Recueil , ECR 1985, s. 00593.

Rozsudek ze dne 2. února 1988, *Vincent Blaizot v University of Liège*, 24/86, ECR 1988, s. 379.

Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Steven Malcolm Brown v The Secretary of State for Scotland*, 197/86, ECR 1988, s. 03205.

Rozsudek ze dne 21. června 1988, *Sylvie Lair v Universität Hannover*, 39/86, ECR 1988, s. 3161.

Rozsudek ze dne 27. září 1988, *Komise v. Belgie*, 42/87, ECR 1988, s. 5445.

Rozsudek ze dne 27. září 1988, *Annunziata Matteucci v Communauté française of Belgium and Commissariat général aux relations internationales of the Communauté française of Belgium*, 235/87, ECR 1988, s. 5589.

Rozsudek ze dne 15. března 1989, *Moritz v. Netherlands Minister for Education*, 390/87, ECR 1989, s. 00723.

Rozsudek ze dne 28. listopadu 1989, *Anita Groener v Minister for Education and the City of Dublin Vocational Educational Committee*, 379/87, ECR 1989, s. 03967.

Rozsudek ze dne 13. listopadu 1990, *Carmina di Leo v Land Berlin*, C-308/89, ECR 1990, s. I-04185.

Rozsudek ze dne 26. února 1992, *M. J. E. Bernini v Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, C-3/90, ECR 1992, s. I-1071.

Rozsudek ze dne 26. února 1992, *V. J. M. Raulin v Minister van Onderwijs en Wetenschappen*, C-357/98, ECR 1992, s. I-1027.

Rozhodnutí ze dne 20. července 1992, *European Parliament v Council of the European Communities*, C-295/90, ECR 1992, s. I-04193.

Rozsudek ze dne 12. května 1998, *María Martínéz Sala v Freistaat Bayern*, C-85/96, ECR 1998, s. I-02691.

Rozsudek ze dne 6. června 1999, *C.P.M. Meeusen v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-337/97, ECR 1999, s. I-03289.

Rozsudek ze dne 6. června 2000, *Roman Angonese v Cassa di Risparmio di Bolzano SpA.*, C-281/98, ECR 2000, s. I-04139.

Rozsudek ze dne 25. května 2000, *Komise v Itálie*, C-424/98, ECR 2000, s. I-04001.

Rozsudek ze dne 20. září 2001, *Rudy Grzelczyk v Centre public d'aide sociale d'Ottignies-Louvain-la-Neuve*, C-184/99, ECR 2001, s. I-06193.

Rozhodnutí ze dne 11. července 2002, *Marie-Nathalie D'Hoop v Office national de l'emploi*, C-224/98, ECR 2002, s. I-06191.

Rozsudek ze dne 17. září 2002, *Baumbast and R v Secretary of State for Home Department*, C-413/99, ECR 2002, s. I-07091.

Rozsudek ze dne 1. července 2004, *Komise v. Belgie*, C-65/03, ECR 2004, s. I-06427.

Rozsudek ze dne 15. března 2005, *The Queen, on the application of Dany Bidar v London Borough of Ealing and Secretary of State for Education and Skills*, C-209/03, ECR 2005, s. I-0211921.

Rozsudek ze dne 7. července 2005, *Komise v. Rakousko*, C-147/03, ECR 2005, s. I-05969.

Rozsudek ze dne 23. října 2007, *Rhiannon Morgan v Bezirksregierung Köln*, C-11/06, *Iris Bucher v Landrat des Kreises Düren*, C-12/06, ECR 2007, s. I-09161.

Rozsudek ze dne 18. listopadu 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507.

Rozsudek ze dne 13. dubna 2010, *Nicolas Bressol a další, Céline Chaverot a další v. Gouvernement de la Communauté française*, C-73/08, ECR 2010, s. I-02735.

Rozsudek ze dne 14. června 2012, *Evropská komise v. Nizozemské království*, C-542/09, dosud nebylo publikováno.

Rozsudek ze dne 4. října 2012, *Evropská komise v. Rakouská republika*, C-75/11, dosud nebylo publikováno.

Stanovisko Generálního advokáta Jana Mazáka ze dne 10. července 2008, *Jacqueline Förster v Hoofddirectie van de Informatie Beheer Groep*, C-158/07, ECR 2008, s. I-08507.

Stanovisko Generální advokátky Eleanor Sharpstonové ze dne 25. června 2009. *Nicolas Bressol a Céline Chaverot v. Gouvernement de la Communauté française*, C-73/08, ECR 2010, s. I-02735.

Právní předpisy

Rozhodnutí Rady 63/266 EHS ze dne 2. dubna 1963 kterým se stanoví obecné zásady pro provádění společné politiky odborného vzdělávání. Úř. věst. L 063, 20. dubna 1963, s. 1338-1341.

Nařízení Rady (EHS) 1612/68 ze dne 15. října 1968, o volném pohybu pracovníků uvnitř Společenství. Úř. věst. L 257/2, 19. října 1968, s. 2 - 12.

Nařízení Komise (EHS) 1251/70 ze dne 29. června 1970, o právu pracovníků zůstat na území členského státu po skončení zaměstnání v tomto státě. Úř. věst. L 142, 30. června 1970, s. 0024-0026.

Nařízení Rady (EHS) 1407/71 ze dne 14. června 1971, o uplatňování systémů sociálního zabezpečení na zaměstnané osoby a jejich rodiny pohybující se v rámci Společenství. Úř. věst. L 149, 5. července 1971, s. 0002 – 0050.

Směrnice Rady 90/364 EHS ze dne 28. června o právu pobytu. Úř. věst. L 180, 13. července 1990, s. 0026-0027.

Směrnice Rady 90/366 EHS ze dne 28. června o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 180, 13. července 1990, s. 30.

Směrnice Rady 93/96 EHS ze dne 29. října 1993 o právu pobytu pro studenty. Úř. věst. L 317, 18. prosince 1993, s. 0059-0060.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/38 ES ze dne 29. dubna 2004 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států. Úř. věst. L 158, 30. dubna 2004, s. 0077-0123.

Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 492/2011 ze dne 5. dubna 2011 o volném pohybu pracovníků uvnitř Unie. Úř. věst. L 141/1, 27. května 2011, s. 1-12.

Smlouva o Evropském společenství uhlí a oceli.

Smlouva o Evropském hospodářském společenství.

Smlouva o založení Evropského společenství. Úř. věst. C 325 ze dne 24. prosince 2002.

Konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie. Úř. věst. C 83, 30. března 2010.

Online zdroje

BEERKENS, Eric. *The Europeanisation of Higher Education or... How 'European' is Higher Education in Europe?* [online]. NUFFIC, 2009 [cit. 24. ledna 2013]. Dostupné na <http://www.umftgm.ro/fileadmin/consultare_publica/bibliografie/The_europeanisation_of_Higher_Education.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Towards European Citizenship* [online]. Bulletin of the European Communities, 3. července 1975 [cit. 12. prosince 2012]. Dostupné na <http://aei.pitt.edu/5572/1/002205_2.pdf>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Třetí zpráva Komise Radě a Evropskému parlamentu o uplatňování směrnice 93/96, 90/364, 90/365*, 5. dubna 2006 [cit. 28. prosince 2012]. Dostupné na <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=en&ihmlang=en&lng1=en,cs&lng2=cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,nl,pl,pt,sk,sl,sv,&val=424717:cs>>.

INSTITUT PRO EVROPSKOU POLITIKU. *Jazyková politika v členských zemích EU a její potenciální konflikt s komunitárním právem* [online]. Europeum, 16. dubna 2002 [cit. 10. prosince 2012]. Dostupné na <<http://www.europeum.org/cz/integrace/34-integrace--12/835-jazykova-politika-v-clenskych-zemich-eu-a-jeji-potencialni-konflikt-s-komunitarnim-pravem>>.

POVOLNÝ, David. *Studentka vybojovala žákovské jízdné i pro cizince* [online]. online.muni.cz/student, 17. dubna 2012 [cit. 12. března 2013]. <http://www.online.muni.cz/student/2878-slovenska-studentka-vybojovala-zakovske-jizdne-i-pro-lidi-ze-zahranici#.UT81_Fd0H90>.

Abstrakt/ Summary

Předmětem diplomové práce s názvem „*Volný pohyb studentů v právu EU, jeho vývoj a limity*“ je zmapování této problematiky od podpisu Římských smluv až po její aktuální podobu ve světle judikatury Soudního dvora Evropské unie, zavedení institutu evropského občanství a konsolidující směrnice 2004/38 o právu občanů Unie a jejich rodinných příslušníků svobodně se pohybovat a pobývat na území členských států.

Práce je členěna do pěti kapitol, v rámci kterých je věnována pozornost postavení pracovníků Společenství a jejich rodinných příslušníků ve vztahu k přístupu ke vzdělávání, úpravě volného pohybu studentů a vzdělávání v primárním a sekundárním právu, rozsudkům Soudního dvora Evropské unie, které lze považovat za základní kameny vývoje svobody volného pohybu studentů, vybraným problematikám, zejména přístupu studentů využívající mobility k sociálním a jiným výhodám, snahám členských států omezit přístup studentů z jiných členských zemí k jejich vzdělávacímu systému, jazykovým požadavkům a v neposlední řadě vývoji dané problematiky *de lege ferenda*.

V popředí zájmu stojí rozsáhlá judikatura Soudního dvora Evropské unie, který se velkou měrou podílel na formování této problematiky a v rámci jeho výkladu posunul tuto svobodu zase o kus dále.

The subject of this thesis called “*Free movement of students in EU law, its development and limits*“ is mapping of this issue from the signature of the Rome Treaties to current situation in the light of the case-law of the Court of Justice, citizenship of the EU and directive 2004/38.

The thesis is divided into five sections, the first focuses on the position of European Community workers, their family members and their access to education. The second chapter deals with legal regulation of the free movement of students and their education in the primary and secondary EU law. Next chapter gives an insight into key case-law of the Court of Justice which can be considered to be a foundation stone of the free movement of students. The fourth part deals with chosen problems, such as students' access to social benefits when studying in another member countries, the effort of member countries to limit the access of students from other member countries to their educational system and language requirements. The last part is focused on *de lege ferenda*.

The Court of Justice and its case-law is in the spotlight because it helped to develop free movement of students to a large degree.

Seznam klíčových slov/ List of key words

Členský stát	Member state
Diskriminace	Discrimination
Evropské občanství	European citizenship
Evropské společenství	European Communities
Evropská unie	European Union
Finanční podpora	Financial support
Finanční solidarita	Financial solidarity
Hostitelský členský stát	Host Member State
Komunitární pracovník	Migrant worker
Mobilita studentů	Students' mobility
Odborné vzdělávání	Vocational training
Právo pobytu	Right to reside
Právo na vzdělání	Right to education
Předběžná otázka	Preliminary ruling
Půjčka	Loan
Rovnost zacházení	Equal treatment
Sociální podpora	Social support
Soudní dvůr	European Court of Justice
Stipendium	Scholarship
Student	Student
Volný pohyb	Free movement
Všeobecné vzdělávání	Education
Životní náklady	Cost of living